

STRATEGIJA MLADI I ZDRAVLJE

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
FEDERALNO MINISTRSTVO ZDRAVSTVA

Canadian Society for
International Health

WUSC + EUMC

Canadian International
Development Agency

Agence canadienne de
développement international

Canada

The Balkans Youth and Health Project is undertaken with the financial support of the Government of Canada provided through the Canadian International Development Agency (CIDA).

1. UVODNE INFORMACIJE

Zdravlje je sastavni dio ljudskog razvoja koji omogućava ekonomski, socijalni i psihološki razvoj društva u pravcu koji društvo želi da ostvari. Zdravlje je osnovni pokretač socio-ekonomskog razvoja, dok socio-ekonomske promjene neminovno utiču na zdravlje. Zaštita zdravlja stanovništva, stoga, predstavlja stalno investiranje u društveni napredak i blagostanje, posebno ako se govori u zaštitu zdravlja mladih.

U cilju postizanja zdravijeg i kvalitetnijeg života, a prateći mjere i smjernice brojnih međunarodnih i domaćih dokumenata, potrebno je kontinuirano raditi na kreiranju i održavanju zdravstvenog sistema koji svim građankama i građanima pruža jednaku i adekvatnu zaštitu. Imajući u vidu da njena ekonomska, socijalna i kulturna stabilnost ovise o zdravlju stanovništva i životnim stilovima pojedinaca/ki, očuvanje zdravlja muškaraca i žena je prioritet za svaku državu.

Populaciju mladih treba posmatrati kao vrlo osjetljiv segment društva, samim tim što se u ovom životnom dobu prolazi kroz unutrašnju tranziciju iz djetinjstva u adolescentno i zrelo doba u kojem se snažno mijenjaju obrasci ponašanja. U ovom osjetljivom periodu života mladi se prilagođavaju novim potrebama unutrašnjeg i vanjskog okruženja i tada se pod različitim uticajima formiraju stavovi prema zdravlju i rizičnom ponašanju, što je osnova za stanje zdravlja u starijim godinama. Sve ovo čini da zaštita zdravlja mladih ljudi u svim njegovim aspektima – fizičko, mentalno i socijalno – predstavlja snažnu obavezu i odgovornost svih segmenata društva.

Problemi zdravlja mladih se rješavaju multidisciplinarn i multisektorijalno na svim nivoima – od državnog, entitetskog, kantonalnog i lokalnog, ali se najveća neposredna korist postiže rješavanjem problema u lokalnoj zajednici, delegiranjem odgovornosti, autoruteta i resursa. Formulisanje strategije temelji se na sa prepoznatim principima: na općim principima i vrijednostima dogovorenim tokom Ljubljanske konferencije europske regije SZO iz 1996. potpisanim od strane svih zemalja članica, uključujući Bosnu i Hercegovinu (BiH).

Dostizanje boljeg zdravlja za mlade moguće je kroz aktivnu participaciju svih aktera u društvu u svrhu promjene uslova koji značajno utiču na odnos zdravlje/bolest. Budući zdravstveni potencijali mladih će zavisiti od pro-aktivnosti svih učesnika reforme i od podjele odgovornosti za dostizanje ciljeva.

Razvoj Strategije mladi i zdravlje je ispunjavanje društvene brige za zdravlje mladih i čini osnovu za implementaciju Politike za zdravlje mladi koju je usvojila Vlada Federacije Bosne i Hercegovine. Strategija definira opšte i specifične ciljeve, prioritete, osnovne aktivnosti kao i odgovornosti i uloge svih partnera u zaštiti zdravlja mladih.

Zdravlje stanovništva

Osnovne odrednice zdravlja stanovništva u Federaciji BiH:

- Analiza osnovnih podataka zdravstvenih demonstrira značajnu demografsku tranziciju u Federaciji BiH. Stopa nataliteta pokazuje trend stalnog opadanja, pa se u 2006. godini mjeri od 9,3 živorođene djece na 1000 stanovnika, što je niska stopa nataliteta, a sve je rezultat globalnih socio-ekonomskih dešavanja u državi.
- Stopa opće smrtnosti u 2006. godini imala srednju vrijednost od 8,0‰ i bilježi lagani ali kontinuirani porast posljednjih 10 godina.
- Vitalna događanja ove tendencije dovode do izuzetno nepovoljnog prirodnog priraštaja, koji sa aktuelnom tendencijom socio-ekonomskih dešavanja ide ka negativnom priraštaju koji se može očekivati u narednih 5 godina.
- Demografske promjene su uslovljene i smanjenjem reproduktivne moći (pad fertiliteta), a dijelom migracijama stanovništva, uglavnom mlađe životne dobi, što doprinosi ubrzanom starenju stanovništva. Udio starog stanovništva preko 65 i više godina iznosi 14% (2006. godina) u ukupnoj strukturi stanovništva, što stanovništvo svrstava u red biološki starog stanovništva (regresivni tip). Istovremeno, povećan udio starog stanovništva projicira porast hroničnih oboljenja. Teret hroničnih oboljenja će jako porasti, i apsolutno i proporcionalno. Porast udjela starog stanovništva utiče na porast stope općeg umiranja/mortaliteta.
- Udio mladog stanovništva u dobi 0-14 godina iznosi 18%, dok se procjenjuje da je udio mladog stanovništva u skupini 10-26 godina oko 25% stanovništva, što je još značaja udio.
- Kontinuiran porast stope umiranja od hroničnih oboljenja (kardiovaskularna i cerebrovaskularna oboljenja, maligne neoplazme, metabolički sindrom, mentalna oboljenja), kao i povećanje njihovog strukturalnog učešća u ukupnoj stopi umiranja.
- Dešavaju se i promjene životnog stila u smislu usvajanja nezdravog životnog stila koja su socijalno uvjetovana - pušenje, značajne promjene u načinu ishrane (nutriciona tranzicija), reduciranje redovite fizičke aktivnosti, upotreba alkohola, droga i psihotropnih supstanci.
- Nezdrava ponašanja rasprostranjena su među mladim ljudima što je zabrinjavajuće. Rezultati velikih istraživačkih studija pokazuju da je kod populacije školske djece starosti 13-15 godina, evidentirano 13,8% trenutnih pušača. (GYTS istraživanje).
- U populaciji (djeca 11-14 godina) raportirano je 4,2% djece koja su češće konzumirala alkohol. (HBSC istraživanje)
- Po pitanju fizičke aktivnosti, 27% mladih u ovom uzrastu je u potpunosti fizički neaktivno. (HBSC istraživanje)

- Poremećaji mentalnoga zdravlja su u stalnom laganom porastu. Vodeća oboljenja registrirana u PZZ su neurotski, sa stresom povezani i somatski poremećaji, a potom afektivni poremećaji raspoloženja. Briga o mentalnom zdravlju stanovništva treba biti prioritet zbog lošeg socio-ekonomskog statusa stanovništva.
- Rezultati anketnih istraživanja o reproduktivnom i seksualnom zdravlju mladih (UNFPA istraživanje) pokazuju da mladi imaju poteškoća o pristupu pouzdanim informacijama o seksualnom i reproduktivnom zdravlju. Skoro 30% ispitanika je izjavilo da primaju nikakvu informaciju o seksualnom i reproduktivnom zdravlju.
- Pored toga, vanjsko okruženje u kojem mladi ljudi u Federaciji BiH žive karakteriše snažna socio-ekonomska tranzicija što ima značajne implikacije na zdravlje, utiče na njihov stav prema zdravlju i rizičnom ponašanju. Rastuće siromaštvo, nesigurno školovanje, nezaposlenost mladih i opšti osjećaj nesigurnosti i neizvjesnosti neminovno pojačavaju stanje ugroženosti mladih i predstavlja rastući rizik po zdravlje stanovništva.
- Isključenost sa tržišta rada je jedan od osnovnih faktora socijalne isključenosti i ranjivosti mladih, kao i rizičan faktor za mnoge negativne aspekte psiho-socijalnih zdravlja. FBiH trenutno prolazi težak tranzicijski period za koji je karakterističan porast nezaposlenosti posebno kategorije mladih ljudi. Kao posljedica nezaposlenosti mladih veliki broj njih je socijalno isključen, finansijski depriviran i nije stambeno zbrinut, što utiče u velikoj mjeri na tjelesno i mentalno zdravlje mladih ljudi. Za stupanje u radni odnos neophodno je prethodno radno iskustvo minimalno od godinu dana, što u startu mladim onemogućava ostvarivanje prava na zaposlenje.

Pomenute odrednice zdravlja stanovništva u FBiH, a posebno odrednice zdravlja mladih dovodi do značajnih promjena zdravstvenih potreba stanovništva i njihovih zahtjeva *za vrstom i obimom zdravstvenih zaštita*. Stoga je pravi momenat da se usmjeri briga o zdravlju mladih ljudi na principima promocije zdravlja i prevencije oboljenja, kako bi se preduprijedili budući troškovi u zdravstvenom sistemu.

2.2. PRISTUPI ZA IMPLEMENTACIJU STRATEGIJE

Strateški pravci su prvenstveno fokusirani na promociju zdravlja i prevenciju bolesti, ali su usmjereni i na organizaciju i menadžment promjena razvojem prijateljskih usluga za mlade unutar zdravstvenog i nezdravstvenog sektora i stalno unapređenje kvaliteta i monitoriranje i evaluiranje ishoda svih aktivnosti.

Problemi siromaštva, nezaposlenosti, obrazovanja, marginalizacije pojedinih grupa mladih ljudi i nepokrivenost obaveznim zdravstvenim

osiguranjem pojedine mlade ljude dovodi do nejednakosti u zdravlju. Zbog toga je veoma važno unaprijeđivati pristup zdravstvenoj zaštiti za sve mlade u cilju smanjenja razlika u zdravlju kroz:

Prijateljski pristup mladima u pružanju zdravstvenih usluga treba osigurati u svim segmentima zdravstvenog sektora, a posebno u oblastima mentalnog zdravlja, nasilja, bolesti ovisnosti, seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava, spolno prenosivih infekcija i HIV/AIDS-a, hroničnih oboljenja i u drugim oblastima kada se za to ukaže potreba. Prijateljski pristup mladima u pružanju zdravstvenih usluga prvenstveno se osigurava na nivou primarne zdravstvene zaštite (PZZ), a potom i na drugim nivoima. Osiguravanje prijateljskih usluga mladima bitni su njihovo zdravlje i potrebno ih je osigurati kroz aktivnu saradnju vladinog i nevladinog sektora. U BiH se razvijaju trenutno dva osnovna modela prijateljskih zdravstvenih usluga u skladu sa vodiljama Svjetske zdravstvene organizacije (SZO), uz manje modifikacije prilagođene potrebama i mogućnostima zajednice.

Istovremeno, prilagođavanje zdravstvenih i socijalnih ustanova prihvaćenim standardima u razvoju prijateljskog pristupa u radu sa mladima omogućiti će im široku dostupnost socijalne zaštite. Dostupnost ovakvim uslugama ima posebno mjesto u zaštiti i poboljšanju zdravlja mladih ljudi, a sve u cilju veće efikasnosti upravljanja i liječenja, sa posebnim naglaskom na mlade sa rizičnim ponašanjem.

U posljednjoj deceniji kroz razne projekte uloženi su značajni naponi i vladinog i nevladinog sektora u cilju unapređenja zdravlja mladih. Ipak, održivost rezultata tih projekata i brojnih inicijativa moguća je jedino uz povezivanje i koordinaciju znanja, vještina, iskustva i rezultata, što je osnova za kreiranje partnerstva za zdravlje, kako u zemlji, tako i na međunarodnom planu.

Razvoj civilnog društva od 1996. godine, pa i ranije, je doveo do usvajanja legislativne koja je u svom većem dijelu dala velike mogućnosti svim građanima Bosne i Hercegovine kao i stranim državljanima da na području Bosne i Hercegovine ostvare neke svoje ideje sa mogućnošću udruživanja individua u formalne grupe. Zakonska regulativa Federacije Bosne i Hercegovine je tako kroz Zakon o udruženjima i fondacijama omogućila formiranje pravnih lica koja će udružiti individue oko zajedničkog interesa. Brzina donošenja tog Zakona i nedovoljna inicijativa na njegovim izmjenama nas je dovela da danas u Bosni i Hercegovini imamo oko 8000 NVO koje djeluju na različitim nivoima organizovanja, nestrukturan sektor, organizacije koje se bave većim brojem oblasti, jednostavno rečeno aotično stanje.

Jedan manji broj organizacija u Bosni i Hercegovini je danas profilisan i strateški orjentisan na zdravstveno socijalni sektor, te svojim programima i projektima potpomažu sistem zdravstvene i socijalne zaštite građana. Kompletan taj posao koji obavljaju je strateški gledano prilično varijabilan u zavisnosti od materijalnih sredstava kojima raspolažu kao i održivosti uglavnom besplatnih servisa koje pružaju građanima, i u najvećem broju mladima kao ciljnoj grupi.

Danas u Bosni i Hercegovini koja ima 142 jedinice lokalnih vlasti ima svega 20-ak organizacija i ustanova koje bi mogle imati etiketu centra za slobodno vrijeme mladih. Postojeći centri veoma malo pružaju usluge mladima i promovišu i podržavaju inicijative mladih, kao i njihovo aktivno učešće u politici i odlučivanju u njihovim zajednicama. U BiH takvi centri rijetko ili skoro nikako ne rade na jačanju njihovog učešća u razvoju i implementaciji obezbjeđenja informacija i edukacije iz oblasti zdravlja i zdravih stilova života. Razlog tome je slaba ili nikakva podrška općina i kantona.

U okviru centara za mlade nema prijateljskog pristupa kvalitetnim uslugama i ne vodi se računa o potrebama mladih, a pogotovo mladih iz vulnerabilnih grupa. Zato je vrlo važno obezbjediti/vratiti ulogu centara za mlade, a to je prvenstveno da služe mladima kako bi lokalne zajednice imale zdravu, educiranu omladinu koja može da aktivno učestvuje i utiče na promjene u društvu.

Obrazovanje ima jednu od ključnih uloga u očuvanju zdravlja. Stoga je neophodno jačati sve oblike obrazovanja u svrhu stjecanja većeg nivoa znanja, vještina i stavova iz oblasti zdravlja mladih i zdravih stilova života. Posebno je značajna saradnja između sektora zdravstva i obrazovanja na razvijanju obrazovnih programa koji trebaju da podignu svijest mladih ljudi i onih koji rade sa mladima o značaju zdravlja i zdravih stilova života.

Bitan strateški pristup je dobra informiranost mladih. Potrebno je obezbijediti i pružiti informacije koje su relevantne, pouzdane, dostupne, pravovremene, potpune i razumljive. Mladim ljudima je neophodno osigurati pristup informacijama i stručnim savjetovanjima na organiziran, kvalitetan i standardiziran način kako bi postali značajni sudionici u unapređenju i poboljšanju kako vlastitoga zdravlja, tako i zdravlja zajednice.

Federalni ministar zdravstva FBiH imenovati će ekspertne timove za svaku jedan ili više specifičnih strateških ciljeva. Timovi će biti zadužen da razviju detaljan operativni plan kao i indikatore procesa za svaki od specifičnih ciljeva u okviru dijela za koji je imenovan.

Rukovodioc ekspertnog tima će biti odgovoran za koordinaciju i rad tima, kao i za redovno izvještavanje federalnog ministra o implementaciji strateškog plana. Predviđeno je da kantonalna ministarstva zdravstva osnuju ista ili slična tijela koja će biti zadužena za implementaciju na kantonalnom nivou.

Početak implementacija Strategije treba biti inicijalni momenat za započinjanje razvoja dinamičkog modela zaštite i poboljšanja svih aspekata zdravlja mladih. Participativni pristup u implementaciji strategije je ključni momenat.

VIZIJA

Obezbijeđen prijateljski pristup zdravstvenoj zaštiti svim mladim osobama bez obzira na spol, rasu, jezik, vjeru, seksualnu orijentaciju, naciju, političko ili drugo mišljenje, ili psihicko, fizičko i socijalno stanje. Usluge za mlade su pristupačne, lako dostupne, povjerljive, besplatne, prihvatljive, kvalitetne i rodno senzitivne i to u socijalnom okruženju u kojem nema isključenih radi psihičkog fizičkog ili nekog drugog stanja

PRINCIPI

Strategija za mlade i zdravlje se temelji na općim principima i vrijednostima dogovorenim tokom Ljubljanske konferencije europske regije SZO iz 1996. potpisanim od strane svih zemalja članica, uključujući BiH . Dole navedeni principi i vrijednosti će omogućiti dostizanje definirane vizije.

- rukovođena vrijednostima: strategija je rukovođene principima ljudskog digniteta, jednakosti, solidarnosti i profesionalne etike.
- usmjerena na zdravlje: strategija je povezana sa jasnim ciljevima usmjerenim na zdravlje . Zaštita i promocija zdravlja mladih su primarni motiv cijelog društva.
- Fokusirana na mlade : strategija se prije svega bavi potrebama mladih osoba od 10 do 26 godine , uzimajući u obzir, kroz demokratski proces, njihova očekivanja u smislu zdravlja i zdravstvene zaštite. Glas i izbor mlade osobe odlučno utječu na način na koji su zdravstvene usluge dizajnirane i pružene, a mladi istovremeno preuzimaju dio odgovornosti za svoje zdravlje. Implementacija strategije jača sistem zajedničkog donošenja odluka korisnika/ca i pružaoca/teljica usluge i da promoviraju sveobuhvatnost i kontinuitet zdravstvene zaštite .
- fokusirana na kvalitet: strategija vodi računa o kvaliteti pružene zdravstvene zaštite, uključujući njenu ekonomičnost.

- zasnovana na snažnom sistemu financiranja: financiranje sistema zdravstvene zaštite za mlade osobe obezbijuje usluge za zdravlje mladih na održiv način. To ima za posljedicu univerzalnu pokrivenost i jednaku mogućnost pristupa zdravstvenim uslugama za sve mlade ljude te zahtijeva efikasno korištenje zdravstvenih resursa. Vlade imaju ključnu ulogu u reguliranju financiranja sistema zdravstvene zaštite, kako bi mogle garantirati solidarnost u pristupu uslugama.
- orijentirana na primarnu zdravstvenu zaštitu: strategija je orijentirana na reforme u primarnoj zdravstvenoj zaštiti u sklopu kojih će se razvijati prijateljski pristup mladima koji štiti i promovira zdravlje, poboljšava kvalitet života, uključujući prevenciju i liječenje oboljenja, rehabilitaciju korisnika/ca i brigu za onesposobljene. Ovo ne isključuje prijateljski pristup mladima i na ostalim nivoima zdravstvene zaštite.
- Zasnovana na multisektoralnom pristupu: vođena definicijom zdravlja zasniva se na simultanom sudjelovanju različitih sektora udruženih u postizanju konačnog cilja razvoja punih zdravstvenih kapaciteta mlade osobe.
- Zasnovana na multidimenzionalnom pristupu: odgovornost za unaprijeđenje zdravlja mladih ljudi imaju sve strukture društva, uključujući i svakog pojedinca/ku.

OPĆI CILJ

Unaprijediti zdravlje mladih u Federaciji Bosne i Hercegovine stvaranjem prihvatljivog sistema baziranog na kvalitetu , efikasnosti , dostupnosti ,ravnopravnosti i solidarnosti.

Specifični cilj 1.

Osigurati Prijateljski pristup mladima u pružanju zdravstvenih i nezdravstvenih usluga koje su dostupne, pristupačne, povjerljive, besplatne, kvalitetne, prihvatljive i rodno senzitivne.

Podciljevi:

1. Povećati broj institucija primarne zdravstvene zaštite (PZZ) prilagođenih u pružanju usluga prijateljskog pristupa mladim ljudima (PPM)
2. Povećati broj centara za mlade ili drugih oblika organiziranosti sa osnovanim info centrima za rad sa mladim ljudima, a posebno sa populacijama pod povišenim rizikom
3. Vršiti kontinuiranu edukaciju kako zdravstvenih profesionalaca/ki, tako i nezdravstvenog osoblja u institucijama PZZ, ali i osoblja i volontera/ki u NVO koji rade u info centrima
4. Razraditi sisteme upućivanja mladih osoba iz info centara ka institucijama PZZ u okviru standarda i ugraditi ih u odgovarajuću legislativu
5. Izraditi standarde za Prijateljski pristup mladima u institucijama PZZ sa fokusom na princip povjerljivosti
6. Akreditirati institucije PZZ i NVO za pružanje usluga PPM
7. U lokalnoj zajednici formirati općinska zdravstvena vijeća (koordinaciono tijelo/odbor), koja se bave i pitanjima zdravlja mladih

Specifični cilj 2.

Osigurati ravnopravan i prijateljski pristup mladima u pružanju zdravstvenih i nezdravstvenih usluga

Podciljevi:

1. Osigurati potpuni obuhvat mladih ljudi zdravstvenom zaštitom
2. Povećati dostupnost, povjerljivost, prihvatljivost i kvalitet zdravstvenih i nezdravstvenih usluga mladima s posebnim fokusom na ranjive grupe

3. Unaprijeđenje prijateljskog pristupa mladima kroz jačanje saradnje između zdravstvenog i socijalnog sektora
4. Unaprijeđenje programa za poboljšanje zdravlja kroz aktivno uključivanje mladih

Specifični cilj 3.

Podržati razvoj i jačanje NVO sektora radi ostvarivanja i pružanja prijateljskih usluga mladima i teško dostupnim grupama u suradnji sa javnim sektorom, uz kontinuirano razmjenjivanje informacija, usklađivanju djelovanja i poticanja zajedničkih projekata za mlade.

Podciljevi:

1. Podržati razvoj i jačanje NVO sektora
2. Modeliranje protoka informacije i podataka između NVO i drugih sektora

Specifični cilj 4.

Osigurati veći nivo znanja i vještina u oblasti zdravlja mladih i zdravih stilova života kroz sve vidove edukacije (formalne, neformalne i cjeloživotne)

Podciljevi:

1. Poboljšati znanja i vještine zdravstvenih radnika svih profila i zdravstvenih saradnika za pružanje povjerljive, kvalitetne zdravstvene usluge zasnovane na potrebama mladih
2. Unaprijediti znanja mladih radi stjecanja zdravih stavova, navika i ponašanja koje vode ka zdravlju putem formalnog i neformalnog obrazovanja
3. Poboljšati znanja i vještine svih onih koji direktno ili indirektno utječu na zdravlje mladih osoba (socijalni radnici, pedagozi, radnici MUP, pravosuđa, lokalne zajednica itd) ali i porodice radi boljeg razumjevanja specifičnih zdravstvenih potreba mladih

Specifični cilj 5.

Očuvati i zaštititi zdravlje mladih kroz razvoj individualnih i društvenih kapaciteta zdravlja, usvajajući i primjenjujući zdrave stilove života.

Specifični cilj 6.

Uspostaviti jedinstveni sistem određivanja i praćenja indikatora u svim segmentima relevantnim za zdravlje mladih kako bi se utjecalo na unaprijeđenje njihovog zdravlja.

Specifični cilj 7.

Omogućiti slobodan pristup istinitim, vjerodostojnim, lakodostupnim, potpunim informacijama, prilagođenim korisnicima/ama, a koje imaju za cilj unaprijeđenje individualnog razvoja mlade osobe.

Specifični cilj 8.

Osigurati rodnu dimenziju u implementaciji politike zdravlja madih.

Podciljevi:

1. Podržati implementaciju zakona o ravnopravnosti spolova unutar zdravstvenog sistema FBiH
2. Edukacija pružatelja/ica usluga o rodno senzibilnom pristupu pri pružanju usluga
3. Uvođenje zdravstvenog odgoja koji uvažava rodnu jednakost i specifičnosti oba roda u obrazovni sistem

Specifični cilj 9.

Uspostavljanje i jačanje multifunkcionalnih centara za mlade čija je uloga i funkcija prilagođena specifičnim potrebama adolescenata i mladih a posebno zdravstvenim.

Podciljevi:

1. Promocija zdravlja i preventivne aktivnosti vezane za zdravlje mladih uz podršku lokalnih zajednica
2. Povećati pristup sveobuhvatnim, prijateljskim programima i aktivnostima u centrima za mlade
3. Zagovaranje multisektorijalnog dijaloga i saradnje za jačanje i razvoj kapaciteta novih i već postojećih centara za mlade u FBiH.

1. SERVISI / USLUGE

Prijateljski pristup

Prijateljski pristup mladima u pružanju zdravstvenih usluga treba osigurati u svim segmentima zdravstvenog sektora, a posebno u oblastima mentalnog zdravlja, nasilja, bolesti ovisnosti, seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava, spolno prenosivih infekcija i HIV/AIDS-a, hroničnih oboljenja i u drugim oblastima kada se za to ukaže potreba. Osiguravanje prijateljskih usluga mladima bitni su njihovo zdravlje i potrebno ih je osigurati kroz aktivnu saradnju vladinog i nevladinog sektora. Prilikom razvoja prijateljskih usluga za mlade unutar zdravstvenog i nezdravstvenog sektora se poštuju osnovni principi. Usluge mladim ljudima su lako dostupne i povjerljive. U skladu sa razvojem društva, zdravstveni sistem će raditi na adaptiranju i izgradnji kapaciteta koji će osigurati prijateljski pristup uslugama.

U BiH se razvijaju trenutno dva osnovna modela prijateljskih zdravstvenih usluga u skladu sa vodiljama Svjetske zdravstvene organizacije (SZO).

Modeli

Uz manje modifikacije prilagođene potrebama i mogućnostima zajednice, u Bosni i Hercegovini se trenutno razvijaju dva osnovna modela prijateljskih zdravstvenih usluga u skladu sa vodiljama Svjetske zdravstvene organizacije.

Osnovni model, koji je najzastupljeniji je da se pri Domovima zdravlja, tamo gdje još postoje, osiguravaju prijateljske usluge za mlade, najčešće kroz ambulante ginekologije (ako ima mogućnost rada juvenilne ginekologije, to je najbolje, ali rijetki imaju tako usmjerene ginekologe), dermatovenerološke ambulante (ili ambulante porodičnog liječnika ili pedijatra, za muške adolescente) u cilju pružanja usluga iz domena seksualnog i reproduktivnog zdravlja pacijenata. U Centrima za mentalno zdravlje osigurava se pristup ovim uslugama u oblasti mentalnog zdravlja, a kroz Centre za mentalno zdravlje/Zavode za prevenciju bolesti ovisnosti osiguravaju se usluge iz oblasti prevencije ovisnosti, nasilja i dr. Poseban vid prijateljskih usluga pruža se kroz savjetovanje i testiranje na HIV osigurava se u Centrima za dobrovoljno, povjerljivo savjetovanje i testiranje na HIV, koji su pri infektivnim odjelima ili Zavodima za javno zdravstvo. U ovom modelu preventivno djelovanje i savjetodavne usluge se odvijaju kroz zdravstveni sistem, ali je zbog izraženog nepovjerenja adolescenata/kinja ili mladih ljudi prema zdravstvenim radnicima/cama odnosno zvaničnim institucijama, problem kako mlade ljude uputiti na ove vrste usluga. Rješenje je nađeno u uskoj povezanosti javnog sektora i nevladinih organizacija koje blisko surađuju sa zdravstvenim institucijama. S obzirom da je za javne zdravstvene institucije zakonom ograničeno, bolje rečeno onemogućeno reklamiranje vlastitih usluga, ovakav koncept, bez nevladinog sektora bi ostao iza vela anonimnosti.

Nevladine institucije osnivaju tzv. Informativne (info) centre, u kojima mogu djelovati prema mladim ljudima pružajući im neophodne informacije, o svim pitanjima koja se tiču zdravlja i ponašanja mladih ljudi. Djelatnici/e nevladinih organizacija koji rade u ovim info-centrima su obučeni za stručno i pravovremeno informiranje mladih ljudi. Najefikasniji način je da ovi centri imaju uposlene ili volontere/ke-psihologe/inje koji mogu adekvatno pružiti savjete ili pomoć mladim osobama, a ukoliko prepoznaju problem koji zahtijeva medicinsku intervenciju, upućuju ih u odgovarajuću službu zdravstvene zaštite. Informativni centri su smješteni ili u prostorijama nevladine organizacije ili u centrima gdje se mladi okupljaju (centri za mlade, domovi kulture i sl.). Moguća modifikacija ovog modela, prihvatljiva sa stanovišta adolescenta/kinje odn. mlade osobe, ali za sada rijetka i teško ostvariva je obezbijedenje prostorija za savjetnika/cu iz nevladine organizacije unutar zdravstvene institucije. Zadatak te osobe je prihvatanje mladog čovjeka kome je potrebna medicinska intervencija ili savjet i osiguravanje nesmetanog prijateljskog pristupa medicinskoj usluzi. Za mlade ljude je ovo jako prihvatljiva modifikacija, jer se ne susreću odmah sa „bijelim mantilom“ koji je za njih simbol javne institucije, nego sa vršnjakom/injom ili mladom osobom koja ih prijateljski dočeka, posavjetuje i tek onda stupaju u kontakt sa medicinskom sestrom/medicinskim tehničarom odnosno liječnikom/com. Trenutno ograničene smještajne mogućnosti, nedostatak razumijevanja od strane zdravstvenih profesionalaca/ki, a posebno uprave zdravstvene ustanove uslovljavaju da je ova modifikacija osnovnog modela vrlo rijetka. Nevladin sektor ovdje igra ulogu amortizera ili pak premosnice u osiguravanju kontakta mlade osobe sa zdravstvenim profesionalcima/cama.

Uloga nevladinog sektora u širenju adekvatnih informacija, savjetovanja, vršnjačka edukacija, ili provođenja aktivnosti u cilju promoviranja zdravih životnih navika, je nezamjenjiva. Za razliku od javnih zdravstvenih ustanova, nevladin sektor može promovirati ili oglašavati svoj rad, postaviti web stranicu koja će omogućiti on-line komunikaciju sa mladim osobama, koje se teško odlučuju da o svom problemu govore licem u lice, razviti prijeko potrebne promotivne i savjetodavne programe unutar zajednice.

Izuzetno važan oblik djelovanja je rad na terenu (outreach) sa tzv. teško dostupnim grupama, koje su često i sa druge strane zakona, ili pak okružene vrlo izraženom stigmom i podložne diskriminaciji (osobe koje ubrizgavaju droge, seksualni radnici/e, muškarci koji imaju seks sa muškarcima, zatvorenici/e, romska populacija, raseljene osobe, maloljetni delikventi/ce i dr.) U suradnji sa zdravstvenim i drugim profesionalcima/cama iz javnog sektora rad sa teško dostupnim grupama daje najbolje rezultate.

Drugi model se takođe zasniva na preporukama i vodiljama Svjetske zdravstvene organizacije da se prijateljske zdravstvene usluge smjeste na mjesta gdje se mladi okupljaju i provode slobodno vrijeme (model primijenjen u Sarajevu). Unutar centra za mlade smještena je ginekološka ambulanta u kojoj dva puta nedeljno po četiri sata radi medicinski tim (ginekolog, dermatovenerolog i viša medicinska sestra) iz Zavoda za zdravstvenu zaštitu žena i materinstva. Ambulanta djeluje na osnovu ugovora koji je nevladina organizacija sklopila sa Zavodom. Mladi ljudi ovdje mogu dobiti sve na jednom mjestu : informacije, savjetovanje, on-line komunikaciju, ali i zdravstvene preglede, odnosno medicinske intervencije. U dogovoru sa zdravstvenim radnicima/cama, osoblje nevladine organizacije osigurava da se zakaže vrijeme pregleda, mada to nije obligatorno, jer se mlade osobe ukoliko je to potrebno primaju i bez zakazivanja. Komunikacija s mladim ljudima je olakšana, te se mogu uraditi anketiranja, dati savjeti, a sve se odvija pod stručnom supervizijom zdravstvenih profesionalaca/ki.

Ugovori se mogu sklopiti sa javnim institucijama ili privatnicima za osiguravanje drugih vrsta usluga, a zbog dobro uspostavljene komunikacije sa Centrima za dobrovoljno povjerljivo savjetovanje i testiranje lako je uputiti mlade ljude. Pored toga, nevladina organizacija može djelovati u smislu promoviranja zdravih stilova života i na mlade ljude koji u Centar dolaze iz drugih razloga. Saradnja sa drugim nevladinim organizacijama omogućava da se zadovolji i rad na terenu, te se na ovaj način objedinjuje čitav spektar zdravstvenih i nezdravstvenih usluga potrebnih mladim ljudima u cilju razvijanja i dostizanja najvišeg mogućeg kapaciteta u zdravlju. Model pruža više mogućnosti za uključivanje mladih u sam rad info-centara, lakše „regrutiranje“ volontera/ki za rad sa vršnjacima/kinjama, veći utjecaj mladih prilikom kreiranja programa za rad centara, lakše ostvarivanje „povratne veze“ između različitih sektora uključenih u rad sa mladima i sl. Iako ovakav model najviše zadovoljava korisnike/ce, zbog veće cijene ne samo upostave (ambulanta, oprema, zakup itd.) nego i održavanja, ne može se masovno primijeniti u Bosni i Hercegovini.

Bez obzira na model, neophodno je ostvariti čvrstu vezu sa zajednicom i sa lokalnim vlastima, jer se samo kroz ovakav vid rada može osigurati održivost prijateljskih zdravstvenih usluga za mlade. Jedan od mogućih načina povezivanja zdravstvenih profesionalaca/kinja koji pružaju prijateljske usluge za mlade, nevladinih organizacija koje djeluju na ovom području, lokalne zajednice i lokalnih vlasti, predstavlja formiranje koordinacijskih tijela za zdravlje na nivou lokalne zajednice u koji trebaju biti uključeni ne samo predstavnici/e zdravstvenih profesionalaca/ki, nevladinih organizacija, mladih ljudi, nego i predstavnici/e drugih sektora čije je djelovanje od bitnog značaja za zdravlje mladih, a posebno predstavnici/e lokalnih zajednica. Ovakvi koordinacijski odbori za pitanja zdravlja su sada u pilot fazi u mjestima lokalne akcije i biti će interesantno analizirati iskustva stečena u ovoj fazi.

Specifični cilj 1.

Osigurati Prijateljski pristup mladima u pružanju zdravstvenih i nezdravstvenih usluga koje su dostupne, pristupačne, povjerljive, besplatne, kvalitetne, prihvatljive i rodno senzitivne.

Podciljevi:

1.1. Povećati broj institucija primarne zdravstvene zaštite (PZZ) prilagođenih u pružanju usluga prijateljskog pristupa mladim ljudima (PPM)

Federacija Bosne i Hercegovine ne ulazi nepripremljena za dostizanje ovoga cilja. Do kraja 2008 godine su uspostavljeni centri za pružanje prijateljskih usluga za mlade u slijedećim općinama : Bihać, Novo Sarajevo, Tuzla, Zenica, Mostar, Travnik i Livno. Realno je očekivati do kraja realizacije petogodišnjeg perioda koji pokriva strategija, osnivanje još 10 centara za pružanje prijateljskih usluga za mlade na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine, te uspostaviti mehanizme održivosti istih, kroz ucesce lokalne zajednice,

	AKTIVNOSTI	POTREBNI RESURSI	ODGOVORAN ZA REALIZACIJU	VREMENSKI PERIOD	OČEKIVANI REZULTATI
	Osposobljavanje novih DZ u sistemu pružanja prijateljskih zdravstvenih usluga za mlade	Ljudski i finansijski	Ministarstva zdravstva F BiH i kantona NV sektor	Svakih 12 mjeseci najmanje dvije nove institucije PZZ sa uspostavljenim PPM	Broj uspostavljenih centara sa PPMu FBiH (kumulativno)

1.2. Povećati broj centara za mlade ili drugih oblika organiziranosti sa osnovanim info centrima za rad sa mladim ljudima, a posebno sa populacijama pod povišenim rizikom

Za ostvarivanje ovog specifičnog cilja potrebno je usklađivanje legislative za rad nevladinih organizacija, veći poticaji lokalne zajednice (općina i kantona), radu NVO sektora. Uspostavljanje koordinacije i razmjene podataka između javnog i nevladinog sektora jedan je od bitnih preduslova za pravilno funkcioniranje cijelog sistema zaštite zdravlja mladih. Nevladine organizacije moraju osigurati rad na terenu (Outreach), posebno sa populacijama unutar kojih se razvijaju visoko rizična ponašanja po zdravlje. i ne mogu biti samo orjentirane na preventivni rad sa mladim ljudima koji posjećuju informativne centre.

	AKTIVNOSTI	POTREBNI RESURSI	ODGOVORAN ZA REALIZACIJU	VREMENSKI PERIOD	OČEKIVANI REZULTATI
	Uklađivanje legislative o radu nevladinih organizacija	Ljudski i finansijski	Ministarstva pravde, Monistarstva za rad i socijalnu politiku, NVO	24 mjeseca	Usklađeni zakoni i podzakonski akti o radu NVO sektora
	Osnivanje novih info centara za mlade u zajednici	Ljudski i finansijski	NV sektor, organi vlasti lokalne zajednice	Svakih 12 mjeseci dva nova info centra	Broj info centara za mlade u zajednici (kumulativno)

1.3. Vršiti kontinuiranu edukaciju kako zdravstvenih profesionalaca/ki, tako i nezdravstvenog osoblja u institucijama PZZ, ali i osoblja i volontera/ki u NVO koji rade u info centrima

Zdravstveni profesionalci nisu dovoljno senzibilizirani za rad sa populacijom mladih, jer se općenito ova populacija smatra „zdravom”. Iz toga razloga se pažnja u institucijama primarne zdravstvene zaštite posvećuje najvećim dijelom radno aktivnom stanovništvu i starijim osobama. Ovo je naravno ispravan stav zdravstvenih profesionalaca, ali se pri tome gubi iz vida veliki ekonomski i zdravstveni efekat koji se postiže ukoliko se pažnja posveti i ovoj naizgled zdravoj populaciji. U ovom dobu se formira usvajanje ponašanja i navika koje su visokorizične za zdravlje, i čije ekonomsko-zdravstvene posljedice kasnije se odražavaju i na društvo i na pojedinca. Postoji veliki broj standardnih i nestandardnih mjesta na kojima različite grupe zdravstvenih ali i drugih profesionalaca, pripadnika nevladinih organizacija, volontera i drugih mogu uspješno djelovati u cilju promoviranja zdravih životnih stilova. Ovakav rad donosi društvu i pojedincu veliku korist, ali za takav rad svi učesnici u procesu moraju biti dobro educirani i dodatno motivirani.

	AKTIVNOSTI	POTREBNI RESURSI	ODGOVORAN ZA REALIZACIJU	VREMENSKI PERIOD	OČEKIVANI REZULTATI
	Edukacija pružatelja zdravstvenih usluga za mlade	Ljudski i finansijski	Ministarstva zdravstva FBiH i entiteta, Zavodi za javno zdravstvo, Medicinski fakulteti, NV sektor	kontinuirano	Broj zdravstvenih radnika u PZZ, sa završenim treningom/kursom iz oblasti pružanja PPM, Broj korisnika usluga
	Edukacija osoblja ili volontera iz NV sektora za rad u info centrima, a posebno sa populacijama u povećanom riziku	Ljudski i finansijski	NV sektor	kontinuirano	Broj educiranih (treniranih) osoba u info centrima, Broj korisnika usluga info centara

1.4. Razraditi sisteme upućivanja mladih osoba iz info centara ka institucijama PZZ u okviru standarda i ugraditi ih u odgovarajuću legislativu

Izuzetno su rijetki primjeri dobre saradnje javnog i nevladinog sektora, što se očituje i brojnim propuštenim prilikama da se mladoj osobi pomogne u pravom trenutku. Ukoliko bilo koji zdravstveni profesionalac ili nezdravstveni radnik ili pripadnik nevladine organizacije, ustanovi u toku rada sa mladom osobom da postoji problem koji se odražava na njegovo/njeno zdravstveno stanje dužan je uputiti na odgovarajuću ustanovu koja može pomoći. Ovdje su uvijek javlja problem nadležnosti. Potrebno je stoga razraditi i staviti u sistem propisana način upućivanja mladih prema zdravstvenoj ustanovi ukoliko takva osoba nije već unutar sistema zdravstvene zaštite.

	AKTIVNOSTI	POTREBNI RESURSI	ODGOVORAN ZA REALIZACIJU	VREMENSKI PERIOD	OČEKIVANI REZULTATI
	Izraditi standarde za rad nevladinih organizacija i način upućivanja prema sistemu zdravstva PPM	Ljudski i finansijski	Ministarstvo zdravstva FBiH, Agencija za akreditaciju BiH, NVO	12 mjeseci	Usvojeni standardi na Vladi FBiH

1.5. Izraditi standarde za Prijateljski pristup mladima u institucijama PZZ sa fokusom na princip povjerljivosti

Jedna od najvažnijih prepreka pristupu zdravstvenoj zaštiti mladih osoba je nepovjerenje prema institucijama sistema, pa tako i prema javnim ustanovama zdravstvene zaštite. Iako postoji Hipokratova zakletva koju polažu svi ljekari u kojoj piše „Poštovaću tajne onoga ko mi se povjeri”, Evropska povelja o pravima pacijenata i sl, svjedoci smo da neke informacije napuste zdravstvenu ustanovu. Mlade osobe su naročito osjetljive na ovakve propuste i u njima se javlja nepovjerenje. Izgraditi ili obnoviti povjerenje mladih je težak posao koji zahtijeva dosta truda i vremena. Način ophođenja sa korisnikom usluge kod prvog susreta sa zdravstvenom institucijom, ljubaznost i stručnost, a nadasve povjerljivost su ključni elementi za pravilno uspostavljanje kontakta. Povjerljivost se najlakše može postići rekonstrukcijom postojećeg objekta- odvajanjem mladih od ostalih korisnika, ili preraspodjelom radnog vremena.

	AKTIVNOSTI	POTREBNI RESURSI	ODGOVORAN ZA REALIZACIJU	VREMENSKI PERIOD	OČEKIVANI REZULTATI
	Prilagođavanje (rekonstrukcija) postojećih institucija PPM u pogledu povjerljivosti	financijski	Rukovodioci institucija PZZ sa PPM, Ministarstva zdravstva FBiH i kantona	Prema raspoloživim sredstvama	Broj prilagođenih institucija PZZ, % zadovoljnih korisnika u pogledu poštivanja povjerljivosti

1.6. Akreditirati institucije PZZ i NVO za pružanje usluga PPM

Prijateljski pristup mladima, na kojem insistira Svjetska zdravstvena organizacija, ali i Europska Zajednica ne zahtijeva velika ulaganja, izgradnju novih objekata, niti značajnije poboljšanje infrastrukture. Zahtijeva podizanje svijesti o problemima zdravlja mladih, bolju edukaciju svih učesnika u procesu, ali i uspostavljanje određenih propisa i standarda za rad sa mladim osoba, a posebno ako se radi o populacijama koje su u visokom riziku od ozbiljnog oštećenja njihovog zdravlja. U cijelom sistemu akreditacija zdravstvenih ustanova, mora se misliti i na ovaj segmenat njihovog djelovanja.

	AKTIVNOSTI	POTREBNI RESURSI	ODGOVORAN ZA REALIZACIJU	VREMENSKI PERIOD	OČEKIVANI REZULTATI
	Izraditi standarde za rad javnih institucija sa PPM	Ljudski i financijski	Ministarstvo zdravstva FBiH, Agencija za akreditaciju BiH	12 mjeseci	Usvojeni standardi na Vladi FBiH
	Akreditacija institucija PZZ za rad sa elementima PPM	Ljudski i financijski	Agencija za akreditaciju	kontinuirano	Broj akreditiranih institucija PZZ, Broj institucija koje su u fazi akreditacije

1.7. U lokalnoj zajednici formirati općinska zdravstvena vijeća(koordinaciono tijelo/odbor), koja se bave i pitanjima zdravlja mladih

Federalna strategija reformne primarne zdravstvene zaštite predviđa osnivanje općinskih zdravstvenih vijeća kao tijela koja će pratiti kretanje oboljena na području svoje lokalne zajednice, analizirati ih i predlagati Općinskom vijeću i načelniku općine mjere koje će doprinijeti poboljšanju zdravlja stanovništva. Unutar ovog vijeća moguće je oformiti manju skupinu koja će se baviti pitanjima poboljšanja zdravlja mladih na području općine.

	AKTIVNOSTI	POTREBNI RESURSI	ODGOVORAN ZA REALIZACIJU	VREMENSKI PERIOD	OČEKIVANI REZULTATI
	Osnivanje općinskih zdravstvenih vijeća, koja će se baviti i pitanjima zdravlja mladih	Ljudski i financijski	Kantonalna ministarstva zdravstva, Općinska vijeća i općinski načelnik, Kantonalni Zavodi za zdravstveno osiguranje	36 mjeseci	% općina u kojima postoje institucije PZZ sa uvedenim PPM, a imaju i općinsko zdravstveno vijeće

2. PRISTUP/DOSTUPNOST

Specifični cilj 2.

Osigurati ravnopravan i prijateljski pristup mladima u pružanju zdravstvenih i nezdravstvenih usluga

Podciljevi:

2.1. Osigurati potpuni obuhvat mladih ljudi zdravstvenom zaštitom

Zdravlje mladih se postiže ravnotežom razvoja svih sposobnosti i zadovoljenjem njihovih osnovnih ljudskih potreba. Ono predstavlja osnovni preduslov za kvalitetan život pojedinca/ke i funkcionisanje zajednice i lako se može narušiti. Zbog toga je veoma važno unaprijeđivati pristup zdravstvenoj zaštiti za sve mlade u cilju smanjenja razlika u zdravlju kroz:

1. Postizanje optimalnog psiho-fizičkog razvoja mladih, koji imaju kvalitetnu zdravstvenu zaštitu i usluge s naglaskom na prevenciju, temeljenu na tačnim i naučno provjerenim informacijama
2. Osiguravanje pružanja prikladne podrške mladima uz njihovo aktivno sudjelovanje u programima zdravstvene zaštite – specifično u području planiranja porodice, porodičnog života, seksualnog i reproduktivnog zdravlja prevencije SPI i rizičnih ponašanja.
3. Podupiranje mjera i aktivnosti usmjerenih ka usvajanju zdravih životnih navika i stilova života, te unaprjeđenja zdravlja mladih s posebnim naglaskom na prevenciju ovisnosti, hroničnih i duševnih bolesti te problema u ponašanju
4. Revidiranjem postojećih i donošenjem novih zakonskih i podzakonskih akata o zdravstvenoj zaštiti, mislimo da bi se uspješno mogli ostvariti planirani ciljevi.

	AKTIVNOST	POTREBNI RESURSI	ODGOVORAN ZA REALIZACIJU	VREMENSKI PERIOD	OČEKIVANI REZULTATI
1	Revidiranje postojećih i donošenje novih zakona i podzakonskih akata o zdravstvenoj zaštiti	Ljudski i finansijski resursi	Ministarstva zdravstva FBiH	24 mjeseca	<ul style="list-style-type: none">• Revidirani svi zakoni• Usvojeni podzakonski akti o zdravstvenoj zaštiti
2	Uspostavljanje saradnje zdravstvenih ustanova sa NVO-ima	Ljudski i finansijski	Zdravstvene ustanove NVO	24 mjeseca	<ul style="list-style-type: none">• Uspostavljena saradnja između NVO-a i zdravstvenih ustanova

2.2. Povećati dostupnost, povjerljivost, prihvatljivost i kvalitet zdravstvenih i nezdravstvenih usluga mladima s posebnim fokusom na ranjive grupe

U cilju unaprijeđenja zdravlja mladih ljudi usluge trebaju biti dostupne, a posebno za socijalno ugrožene kategorije mladih ljudi kao i ranjive grupe. Kako bi obezbjedili odgovarajuće zdravstvene i nezdravstvene usluge mladima važno je da se pružaju u njihovoj zajednici i neophodno je da zdravstveni i nezdravstveni radnici/e osposobljeni i senzibilizirani za rad s mladima.

	AKTIVNOST	POTREBNI RESURSI	ODGOVORAN ZA REALIZACIJU	VREMENSKI PERIOD	OČEKIVANI REZULTATI
1	Izraditi i usvojiti osnovni paket zdravstvenih prava	Ljudski i finansijski	Federalno Ministarstvo zdravstva, Parlament F BiH, Fondovi zdravstvenog osiguranja	12 mjeseci	Usvojen paket osnovnih zdravstvenih prava
2	Izrada smjernica i protokola u pružanju usluga u radu sa mladim ljudima s posebnim osvrtom na ranjive grupe	Ljudski i finansijski	Ministarstva zdravstva, Ministarstva za rad i socijalnu politiku Zavodi za javno zdravstvo NVO	36 mjeseci	Kreirane smjernica i protokoli za rad sa mladim ljudima
3	Informisanje mladih ljudi o raspoloživosti usluga	Ljudski, finansijski ,	Ministarstva zdravstva, Zdravstvene ustanove Nevladine organizacije, Škole	kontinuirano	% mladih ljudi informisanih o raspoloživosti usluga

2.3. Unaprijeđenje prijateljskog pristupa mladima kroz jačanje saradnje između zdravstvenog i socijalnog sektora

U skladu sa započetim razvojem i unaprijeđenjem prijateljskog pristupa u zdravstvenom sistemu i nevladinim organizacijama, veoma je važno poširiti edukativne programe na socijalne radnike/ce iz zdravstvenih i socijalnih institucija.

Veliki procenat ranjivih mladih ljudi svoja prava ostvaruju putem Centara za socijalnu zaštitu i zbog toga je veoma bitna edukacija pružatelja socijalnih usluga i senzibilizacija za pružanje prijateljskih usluga mladim ljudima.

	AKTIVNOST	POTREBNI RESURSI	ODGOVORAN ZA REALIZACIJU	VREMENSKI PERIOD	OČEKIVANI REZULTATI
1	Edukacija o prijateljskom pristupu socijalnih radnika/ca iz zdravstvenih i socijalnih institucija	Ljudski, finansijski	Ministarstva zdravstva i Ministarstva za rad i socijalnu politiku (kantonalna), nevladine organizacije Ministravstva obrazovanja Zavod za javno zdravstvo	kontinuirano	Pružaoци/teljice usluga za mlade u zdravstvenim ustanovama, Centrima za socijalni rad, senzibilizirani u prijateljskom pristupu u radu sa mladim ljudima
2	Uspostavljanje i jačanje funkcije prijateljskih usluga za mlade u nezdravstvenim institucijama FBiH(Centrima za mlade)	Ljudski, finansijski, tehnicki	Socijalne i druge ustanove, Centri za mlade NVO	kontinuirano	Povećan broj prijateljskih usluga za mlade, mladi ljudi koriste usluge
3	Izraditi etički kodeks u prijateljskom pristupu u radu sa mladima i posebno ranjivim mladim osobama	Ljudski	Ministarstva, ustanove, Komore	24 mjeseci	Standardizirani etički kodeksi za prijateljske usluge

2.4. Unaprijeđenje programa za poboljšanje zdravlja kroz aktivno uključivanje mladih

Poticanje aktivnog i pasivnog sudjelovanja mladih u lokalnim vlastima bitan je preduslov za postizanje unaprijeđenja programa za poboljšanje zdravlja mladih ljudi. Nepohodno je da mladi ljudi participiraju u izradi svih programa namjenjenih mladim ljudima, kako bi zaista osigurali zadovoljenje potreba mladih ljudi i usaglašavali ih sa potrebama i mogućnostima pružaoca usluga.

	AKTIVNOST	POTREBNI RESURSI	ODGOVORAN ZA REALIZACIJU	VREMENSKI PERIOD	OČEKIVANI REZULTATI
1	Zagovarati programe prevencije za poboljšanje zdravlja kroz aktivno uključivanje mladih ljudi	Ljudski, financijski, tehnicki	Nevladin sektor, Škole, Zdravstvene ustanove	kontinuirano	Programi su uspješni i prilagođeni potrebama mladih ljudi
2	Zagovarati programe kontinuiranog sufinansiranja i volontiranja mladih ljudi	Ljudski, financijski, tehnicki	Ministarstvo za rad i socijalnu politiku, Zavodi za zapošljavanje, privatni sektor	kontinuirano	Povećan broj mladih ljudi koji su prošli kroz programe sufinansiranja
3	Uskladiti strategiju svih sektora kroz zajednicke projekte i akcije na poboljšanju zdravlja mladih (health for all youth in all policy)-Odnosilo se na zaposljavanje i stambeno zbrinjavanje mladih	Ljudski, financijski, tehnicki	Ministarstvo za rad i socijalnu politiku, Zavodi za zapošljavanje, privatni sektor	kontinuirano	Usklađena strategija svih sektora kroz povećan broj zajedničkih projekata i akcija u poboljšanju zdravlja mladih

3. NEVLADINE ORGANIZACIJE

Specifični cilj 3.

Podržati razvoj i jačanje NVO sektora radi ostvarivanja i pružanja prijateljskih usluga mladima i teško dostupnim grupama u suradnji sa javnim sektorom, uz kontinuirano razmjenjivanje informacija, usklađivanju djelovanja i poticanja zajedničkih projekata za mlade.

Podciljevi:

3.1. Podržati razvoj i jačanje NVO sektora

Nevladin sektor još uvijek nema mehanizme da svoje programe drži kao samoodržive posebice specifične programe koji se pružaju mladima u svrhu poboljšanja njihovog zdravlja. Iz ovog razloga neophodno je ojačati NVO koje su prepoznate na različitim nivoima i koji direktno pružaju usluge i servise koji pozitivno utječu na zdravlje mladih. Osim akreditovanja i edukacije osoblja bitan segment su i programi partnerstva na različitim nivoima čime bi se omogućilo jačanje kapaciteta NVO, prepoznatljivost u lokalnim sredinama ne samo od strane mladih osoba nego i od zdravstvenih, socijalnih i drugih institucija kao i od biznis sektora. Kroz saradnju sa ostalim relevantnim Ministarstvima (rad i socijalna politika, obrazovanje) ostvarila bi se saradnja na preventivnim aktivnostima koje bi imale sistemsku postavku kroz formalno obrazovanje, dok bi kroz CSR kao neposredne organe za provedbu socijalne zaštite bilo omogućeno da na lokalnom nivou organiziraju različite vrste Savjetovaništa (za mlade u sukobu sa zakonom, brak i porodicu, psiho-socijalna podrška, socijalna asistencija). Sve ove aktivnosti bi pratilo i licenciranje trenera koji bi mogli vršiti edukaciju u obrazovnom sistemu, kako bi u budućnosti izbjegli da u obrazovni sistem dolazi po nekoliko projekata odjednom, čime bi pozitivno utjecali na korištenje resursa i izbjegli preklapanja fondova i programa.

	AKTIVNOST	RESURSI	ODGOVORAN ZA REALIZACIJU	VREMENSKI PERIOD	OČEKIVANI REZULTATI
1.	Izrada standarda za akreditovanje NVO-a koji rade na polju zdravlja	Ljudski i finansijski	Resorna ministarstva u FBiH,NVO	1 godina	Lista standarda Protokol-vodič za akreditovanje NVO-a

2.	Akreditacija NVO-a koji rade na polju zdravlja	Ljudski i finansijski	Resorna ministarstva u FBiH	kontinuirana aktivnost	Uspostava Registra akreditovanih NVO-a
3.	Edukacija NVO djelatnika/ca od strane stručnjaka iz zdravstvenog i drugih sektora	Ljudski i finansijski	Resorna ministarstva u FBiH	Kontinuirana aktivnost	Osnaženi kapaciteti NVO sektora
4.	Organizacija godišnjih konferencija o zdravlju mladih	Ljudski i finansijski	Resorna ministarstva u FBiH	Godišnja aktivnost	Izveštaj NV sektora o zdravlju mladih Razvoj partnerstva
5.	Regrutacija i edukacija mladih za rad u NV sektoru	Ljudski i finansijski	NV sektor	kontinuirano	Povećan broj educiranih mladih ljudi koji rade u NV sektoru
6.	Licenciranje trenera/ica iz NV sektora	Ljudski i finansijski	NVO, Ministarstva obrazovanja, PPZ	48 mjeseci	Izrada protokola za licenciranje Uspostavljanje registra licenciranih trenera

3.2. Modeliranje protoka informacije i podataka između NVO i drugih sektora

Veliki broj aktivnosti koji se provode na terenu od strane NVO sektora nije koordiniran sa planovima i strateškim određenjima resornih ministarstava što utječe na sam kvalitet i pokrivenost programima i servisima većeg dijela FBiH. Pобољшanje dvosmjerne komunikacije između ova dva sektora donijeće kvalitet na polju pružanja servisa i veće iskorištenosti raspoloživih resursa. Sve ovo će imati dodatni utjecaj na razvoj partnerstva ova dva sektora a u konačnici više usluga i servisa za mlade .

Zbog složenosti državnog uređenja aktivnosti moraju biti planirane i organizovane i medijski praćene na različitim nivoima. Kroz planske aktivnosti bi se omogućile izrade godišnjih planova za zajedničke aktivnosti te bi se vremenski , materijalno i medijski resursi puno bolje iskoristili. Sa druge strane kvalitet rada , raznovrsnost programa i njihova dostupnost bi bili povećani i pruženi većem broju mladih ljudi, čime bi u konačnom obliku imali veće mogućnosti da se utječe na zdravlje ove populacije.

Kroz realizaciju aktivnosti koje su predviđene Ministarstvo zdravstva FBiH bi u akreditovanim i certifikovanim organizacijama dobilo stabilne i dugoročne partnere te bi mlade iz teško dostupnih populacija moglo uvesti u zdravstveni sistem te na taj način poboljšati zdravstveno stanje mladih u cjelini.

	AKTIVNOST	RESURSI	ODGOVORAN ZA REALIZACIJU	VREMENSKI PERIOD	OČEKIVANI REZULTAT
1.	Izrada godišnjih planova saradnje između Javnog sektora i NVO-a, od Općine, Kantona do FBiH	Finansijski i ljudski	Kantonalna Ministarstva i Federalno Ministarstvo, NVO	kontinuirano	Akcioni planovi koji će utjecati na poboljšanje zdravlja mladih u FBiH
2.	Redovito informisanje između sektora o planiranim i tekućim aktivnostima	Finansijski i ljudski	Kantonalna Ministarstva i Federalno Ministarstvo, NVO	Kontinuirano	Veći dvosmjerni protok informacija, poboljšan pristup uslugama i servisima, zajednički nastupi u Programima i Projektima
3.	Organizacija koordinacijskih sastanaka na različitim nivoima (Federacija, Kantoni)	Finansijski i ljudski	Kantonalna Ministarstva i Federalno Ministarstvo, NVO	Polugodišnje	Veći dvosmjerni protok informacija, poboljšan pristup uslugama i servisima, zajednički nastupi u Programima i Projektima- Ušteda vremena i resursa
4	Formiranje mreže NVO koji pružaju servise za poboljšanje zdravlja mladih	Finansijski i ljudski	NVO	1 Godina	Stvaranje mreže kao relevantnog partnera Vlade na cijelom području FBiH
5	Osiguravanje finansijske podrške NVO koji rade na zdravlju mladih	Finansijski i ljudski	Ministarstva Kantona i Federalno Ministarstvo zdravlja	Kontinuirano	Ojačavanje programa i projekata koje provode NVO, a u cilju jačanja kapaciteta NVO

4. EDUKACIJA

Specifični cilj

Osigurati veći nivo znanja i vještina u oblasti zdravlja mladih i zdravih stilova života kroz sve vidove edukacije (formalne, neformalne i cjeloživotne)

Pod obrazovanjem podrazumjevamo cjelokupni životni proces sticanja znanja (cjeloživotno učenje), vještina i stavova, kroz razvoj ukupnih potencijala ličnosti i usklađenosti sa društvenim potrebama, sa ciljem da se omogući mladoj osobi da prepozna i ostvari svoje afinitete i potrebe te postane samostalna i posvećena ličnost u okviru društva. Koncept cjeloživotnog učenja obuhvata i usklađuje različite oblike učenja u svim životnim razdobljima. To su: organizirano učenje (obrazovanje i odgoj) koje može biti formalno (školovanje) i neformalno (tečajevi, seminari, treninzi kroz udruge ili ustanove za obrazovanje), te neorganizirano ili informalno učenje.

Preduslov za realizaciju dijela predloženih aktivnosti postavljenih ciljeva je uspostavljenje mehanizama trajne međusektorske saradnje, između svih onih sektora koji direktno ili indirektno mogu svojim aktivnostima doprinjeti , ne samo obrazovanju mladih, već i unapređenja njihovog zdravlja. Posebno je značajna saradnja između sektora zdravstva i obrazovanja na razvijanju programa koji trebaju da podignu svijest mladih ljudi i onih koji rade s mladima o značaju zdravlja i zdravih stilova život .

Uspostavljanje navedene saradnje je jedan od osnovnih preduslova za dugoročno poboljšanje zdravlja ne samo mladih ljudi već i populacije u cjelini.

Programi bez obzira gdje se sprovode trebaju da promovišu timski rad, izbjegavaju predavanja ex cathedra, podstiču diskusije i debate, kritičko razmišljanje i kreativno izražavanja, uvažavanje tuđih stavova itd. U izradu istih treba osigurati učešće predstavnika mladi.

Podciljevi:

4.1 Unaprijediti znanja i vještina zdravstvenih radnika svih profila i zdravstvenih saradnika za pružanje povjerljive, kvalitetne zdravstvene usluge zasnovane na potrebama mladih

Za pružanje povjerljive, dostupne i kvalitetne zdravstvene zaštite, zasnovane na potrebama mladih, a koje obavljaju motivisani, prijateljski raspoloženi i edukovani zdravstveni radnici neophodno je poduzeti aktivnosti na poboljšanju formalnog obrazovanja zdravstvenih radnika svih profila i zdravstvenih saradnika kako u dodiplomskoj tako i postdiplomskoj nastavi.

Nastavne planove i programe (dodiplomske i poslijediplomske) u školama/fakultetima zdravstvenog usmjerenja, u saradnji sa ministarstvima obrazovanja, treba unaprijediti i prilagoditi potrebama mladih. Uvođenje odgovarajućih elemenata i modula prijateljskog pristupa, prema predhodno identificiranim potrebama iz oblasti zdravlja mladih, treba da omoguće budućim zdravstvenim radnici stjecanje znanja, stavova i vještine komunikacije primjerene mladima, te da pružanje zdravstvenih usluga preusmjere od kliničkog pristupa prema promociji i očuvanju zdravlja mladih. Strateški prioritet treba biti unapređenje i sprovođenje dodatne/kontinuirane edukacije zdravstvenih radnika svih profila i zdravstvenih saradnika.

	AKTIVNOST	POTREBNI RESURSI	ODGOVORAN ZA REALIZACIJU	VREMENSKI PERIOD	OČEKIVANI REZULTAT
1	Razviti i certificirati programe dodatne/kontinuirane medicinske edukacije, prema prioritetima za zdravstvene radnike svih profila i zdravstvene saradnika, prvenstveno na primarnom nivou zdravstvene zaštite, ali i na drugim nivoim	ljudski financijski	ministarstva zdravstva na svim nivoima, zavodi za javno zdravstvo na svim nivoima, komore i udruženja zdravstvenih radnika,	24 mjeseci	Programi izrađeni i priznati od relevantnih institucija
2.	Izraditi programe za dodatnu edukaciju edukatora i izvršiti njihovu edukaciju kako bi isti bili osposobljeni za sprovođenje dodatne edukacije zdravstvenih radnika i saradnika	ljudski financijski	ministarstva zdravstva na svim nivoima, zavodi za javno zdravstvo na svim nivoima, komore i udruženja zdravstvenih radnika,	24 mjeseci	- programi izrađeni i priznati od relevantnih institucija - edukacija edukatora se sprovodi
3	Sprovoditi dodatnu edukaciju zdravstvenih radnika i zdravstvenih saradnika prema odabranim programima	ljudski financijski	zdravstvene ustanove komore i udruženja zdravstvenih radnika,	kontinuirano nakon izrade programa	Edukacija zdravstvenih radnika se sprovodi i isti mjenjaju svoj pristup prema mladima

4.	Prema odabranim prioritetima izraditi i ugraditi module iz oblasti zdravlja mladih u nastavne planove i programe škola i fakulteta zdravstvenog usmjerenja za sve profile zdravstvenih radnika, kao u dodiplomskoj i poslijediplomskoj nastavi	ljudski financijski IT	ministratsva obrazovanja na svim nivoima ministarstva zdravstva na svim nivoima,	36 mjeseci	Moduli izrađeni i ugrađeni u nastavne planove i programe u svim školam/fakultetima zdravstvenog usmjerenja
5.	Uvesti odgovarajuće module iz oblasti zdravlja mladih vodeći se principima prijateljskog pristupa u nastavne planove i programe poslijediplomske nastave (specijalizacije) zdravstvenih radnika (posebno liječnika obiteljske medicine, školske medicine, ginekologije, psihijatrije i dr.itd)	ljudski financijski	Federalno ministarstvo zdrvtva, komore zdarvtvenih i udruženja zdravstvenih radnika,	24 mjeseci	Programi poslijediplomske nastave izmjenjeni i primjenjuju se

4.2. Unaprijediti znanja mladih radi stjecanja zdravih stavova, navika i ponašanja koje vode ka zdravlju putem formalnog i neformalnog obrazovanja

Zdravlju se u nastavnim planovima i programima formalnog obrazovanja u školama posvećuje skromna pažnja. Nastavne jedinice vezane za zdravlje ugrađene su u različite predmete (biologija, ekologija, fizičko i zdravstveno vaspitanje, odjeljska zajednica, razne sekcije i dr) zbog preopterećenja učenika nastavnim gradivom. Kako obrazovanje ima ključnu ulogu u očuvanja zdravlja, neophodno je zdravlju dati posebno mjesto u nastavnim planovima i programima uvođenjem predmet «zdravstveno vaspitanje». Tako bi se omogućilo mladima da dobiju sveobuhvatnu i valjanu informaciju o zdravlju i zdravim stilovima života. Većina zemalja u okruženju je već započela sa aktivnostima na uvođenju zdravstvenog vaspitanja u školama. Za uspješno uvođenje ovog predmeta neophodno je sprovesti edukaciju prosvjetnih radnika.

Neformalno obrazovanje podrazumjeva niz aktivnost van okvira ustanovljenog formalnog sistema koja bi trebalo da služi različitim ciljnim grupama, da razvija samostalnost i njeguje sistem vrijednosti i koje počiva na drugačijim principima te je mladima često atraktivnije. Mladi takve programe rado prihvataju, jer ih ne doživljavaju kao nametnute i obavezu. Mladi biraju područja i teme te doživljavaju afirmaciju i

uspjeh jer u prvi plan dolaze njihovi interesi i sposobnosti, dok se u školama uglavnom prepoznaje ono što se ne zna. Također, ne treba zanemariti i značaj neformalnog obrazovanja za one mlade koji nisu u sistemu formalnog obrazovanja. Kod nas su programi neformalnog obrazovanja još uvijek nedovoljno afirmirani, a od obrazovnih vlasti i javnosti vrlo slabo prepoznat kao dio obrazovanja unatoč tome što trendovi u savremenom svijetu idu prema njihovom uvažavanju, afirmaciji i vrednovanju. Poseban dio sistema neformalnog obrazovanja su obrazovni programi koje organiziraju i provode NVO. Međutim i ove aktivnosti kao i u svim drugim oblastima najviše su zastupljene u velikim sredinama.

Stoga je neophodno da se posebna pažnja posveti razvoju programa različitih oblika neformalnog obrazovanja putem kojih bi mlade osobe stekla nova znanja i podigli svijest o značaju očuvanja njihovog zdravlja. U razvoju neformalnog obrazovanja ključnu ulogu treba da imaju mladi i NVO, koji će aktivno učestvovati u kreiranju programa, njihovom sprovođenju, praćenju i ocjenjivanju, a zdravstveni, prosvjetni radnici kao i ostali profesionalci treba da podrže njihovo aktivno uključivanje. Neformalno obrazovanje treba da izvode obučene i certificirane osobe.

	AKTIVNOSTI	POTREBNI RESURSI	ODGOVORAN ZA REALIZACIJU	VREMENSKI PERIOD	OČEKIVANI REZULTAT
1	Evaluacija nastavnih planova i programa u školama na svim nivoima o prisustvu tematskih jedinica vezanih za zdravlje	ljudski finansijski IT	Ministarstva zdravstva i obrazovanja na svim nivoima pedagoški zavodi i zavodi za javno zdravlje na svim nivoima	12 mjeseci	izvršena evaluacija
2.	Izraditi nastavni plan i program za zdravstveno vaspitanje u školama		Ministarstva zdravstva i obrazovanja na svim nivoima pedagoški zavodi i zavodi za javno zdravlje na svim nivoima	12 mjeseci	programi izrađeni

3.	Izraditi programe za obuku nastavnika i predavača kojima se podiže svijest o očuvanju zdravlja mladih	ljudski financijski IT	ministarstva zdravstva i obrazovanja na svim nivoima zavodi za javno zdravlje pedagoški zavodi na svim nivoima	12 mjeseca	izrađeni programi
4.	Izraditi priručnike i druge neohodne materijale za obuku nastavnika i predavača kojima se podiže svijest o očuvanju zdravlja mladih	ljudski financijski IT	ministarstva obrazovanja na svim nivoima i pedagoški zavodi u saradnji sa ministarstvima zdravstva na svim nivoima, zavodima za javno zdravlje i NVO mladih	12mjeseci	zrađeni priručnici i materijali i edukacija se sprovodi kontinuirano
5.	Sprovoditi edukaciju prosvjetnih radnika	ljudski financijski	pedagoški zavodi, obrazovne ustanove u saradnji sa zavodima za javno zdravlje i zdravstvenim ustanovama	kontinuirano	edukacija prosvjetnih radnika se sprovodi
6.	Izraditi i sprovoditi programe za edukaciju vršnjačkih edukatora	ljudski financijski IT	,centri za mlade, NVO,zdravstvene i obrazovne ustanove		- Programi urađeni - vršnjački edukatori osposobljeni
7.	Razviti i sprovoditi programe, prema prioritetima, za vršnjačku edukaciju mladih u lokalnoj zajednici zdravstvenim i obrazovnim ustanovama te uključivanjme mladih i NVO vidjeti aktivnost	ljudski financijski IT	centri za mlade, NVO,zdravstvene i obrazovne ustanove	kontinuirano	- programi za vršnjačku edukaciju odabranim prioritetima su razvijeni - vršnjački edukatori uključeni u programe vršnjačke edukacije u zdravstvenim ustanovama, obrazovnim, lokalnoj zajednici Centrima za mlade itd -

4.3. Poboljšati znanja i vještine svih onih koji direktno ili indirektno utječu na zdravlje mladih osoba (socijalni radnici, pedagozi, radnici MUP, pravosuđa, lokalne zajednica itd) ali i porodice radi boljeg razumjevanja zdravlja mladih, zdravih stilova života i zdravstvenih potreba mladih osoba

Neophodno je u narednom periodu usmjeriti aktivnosti i na obrazovanje ostalih profesionalaca koji rade s mladima kao što su socijalni radnici, pedagozi, radnici MUP-a, pravosuđa putem dodatne edukacije, ali raznim oblicima neformalnog obrazovanja kao što su seminari, predavanja, radionica i dr. u čiju izradu i sprovođenje trebaju aktivno biti uključeni i mladi. Porodici kao osnovnoj jedinici društva, treba posebno posvetiti pažnju, i putem raznih oblika neformalnog obrazovanja.

	AKTIVNOST	POTREBNI RESURSI	ODGOVORAN ZA REALIZACIJU	VREMENSKI PERIOD	OČEKIVANI REZULTAT
1.	Kreirati koordinaciju sa svim sektorima koji utječu direktno ili indirektno na zdravlje mladih da u okviru svoje nadležnosti poduzmu aktivnosti na unapređenju zdravlja mladih sprovođenjem mjera iz ove Strategije	ljudski	Vlada Federacije Relevantna ministarstva Vlade FBiH	24 mjeseca	uspostavljena saradnja
2.	Izraditi programe dodatne edukacije za osoblje centara za socijalni rad, MUP, sudstva i druge profesionalce prema prioritetima (nasilje u porodici, bolesti ovisnosti, trgovina ljudima, HIV/AIDS, reproduktivno zdravlje, itd)	ljudski financijski	ministarstva obrazovanja pedagoški zavoda ministarstva zdravstva ministarstva za rad i socijalnu politiku i drugi sektori ovisno o vrsti namjeni programa	36 mjeseca	Programi izrađeni i priznati od relevantnih institucija
3.	Edukacija socijalnih radnika, MUP, sudstva i drugih profesionalaca	financijski ljudski	zavodi za javno zdravstvo NVO	36 mjeseci	edukacija osoblja se sprovodi

5. JAVNO ZDRAVSTVO

Specifični cilj

Očuvati i zaštititi zdravlje mladih kroz razvoj individualnih i društvenih kapaciteta zdravlja, usvajajući i primjenjujući zdrave stilove života.

Mlade ljude treba educirati, podržavati, usmjeravati i pripremati ih za donošenje odluka vezanih za njihovo zdravlje, a ne im pomagati isključivo u trenucima emocionalne i tjelesne bolesti ili krize.

Rezultati različitih studija jasno indiciraju da su vrijednosti koje mladi donose iz porodice i sredine tj. Okruženja jako bitni za njihovo sveukupno oblikovanje.

Stoga je potrebno, s javno zdravstvenog aspekta:

- ❖ obezbijediti sveobuhvatni pristup u rješavanju problema mlade osobe .
- ❖ razvijati intersektoralni pristup u zaštiti zdravlja u skladu s njihovim fizičkim, psihološkim i društvenim potrebama
- ❖ pružati sveobuhvatne zdravstvene usluge

Pristup drugačiji od na tradicionalnog, a koji se tiče prevencije bolesti i zdravstvene promocije, je u porastu. Fokus je na promovisanju društvenih/socijalnih i ličnih vještina i vrijednosti koje mladi trebaju za zdravo psihofizičko funkcionisanje, prije nego na razvijanje strategija kojima se smanjuju i liječe problemi ne-zdravog ponašanja. Ovakav pristup uključuje različite okvire, ali generalni cilj jeste osnažiti, proširiti i razviti zdrav i pozitivni razvoj mladih, smanjujući riziko faktore i jačajući "otpornost" na različite stresove i rizike. Razvoj mladih podrazumijeva najmanje 3 dimenzije: (1) jačanje i razvijanje zaštitnih mehanizama, poticanje i podržavanje zdravih navika, i promovisanje pozitivnih uspjeha specifičnih za određenu dob; (2) fokusiranje na mladu osobu u cjelini, a ne na specifičan "problem"; i (3) poboljšanje i jačanje socijalnih odnosa sa porodicom, školom i lokalnom sredinom.

Javnozdravstveni pristup treba bazirati na postojećim kapacitetima u zemlji i nastojati ih „pomiriti“ s savremenim i provjerenim akcijama na poboljšanju zdravlja mladih, kroz usluge, programe i/ili edukacije sudionika i više sektora.

Zdravstvena promocija nije isključivo i jedino medicinska usluga, gdje zdravstveni profesionalci, posebici primarni nivo zdravstvene zaštite ima značajnu ulogu, već aktivnost društvenog sektora u cjelini. Promovisanje zdravlja ima za cilj javno društvenu aktivnost i konkretno sudjelovanje prema odrednicama zdravlja i direktnim uzrocima nepoželjnog zdravstvenog stanja. Stoga se treba fokusirati na stanovništvo u cjelosti, ne diskriminirajući i stigmatizirajući pojedine grupacije i osobe, u smislu svakodnevnog života, a ne usmjeravajući se na pojedince s posebnim rizikom za neku bolest. Različite metode, u različitim oblastima društva (obrazovanje, mediji, poreska politika, zakonodavstvo,

trgovina, kultura, transport, zdravstvo,) koje su međusobno usklađene i nadopunjujuće u načinima ili pristupima ka istom cilju daju etičku odgovorost organizovanom usmjeravanju ka i za boljitak (zdravlje) njegovih stanovnika, a čiji su dio mladi ljudi.

	AKTIVNOST	POTREBNI RESURSI	ODGOVORAN ZA REALIZACIJU	VREMENSKI PERIOD	OČEKIVANI REZULTAT
1.	<p>praćenje</p> <p>a. zdravstvenog stanja,</p> <p>b. zdravstvenih riziko i zaštitnih faktora i</p> <p>c. zdravstvenih potreba</p>	<p>finansijski, ljudski tehnički</p>	<p>ZZJZ Min. zdrav. NVO Ministarstvo obrazovanja</p>	<p>kontinuirano –godišnje, 12 mjeseci</p> <p>periodično usaglašeno s internacionalnim standardima pojedinih istraživanja na svakih 4-5 godina</p> <p>periodično,</p>	<p>povećan broj izvještaja, istraživanja</p> <p>Smanjivanje broja smrtnih slučajeva i potencijalnih smrti, rizičnog ponašanja, te bolesti kod mladih</p>
2.	<p>Izrada i provođenje programa primarne prevencije preventabilnih oboljenja i nezdravih stilova života (povezano sa brojem selektivnih programa i indikovanih programa)</p>	<p>finansijski i ljudski tehnički</p>	<p>ZZJZ Ministarstva zdravstva Zdravstvene ustanove NVO</p>	<p>Kontinuirano</p> <p>12-60 mjeseci, ovisno o programu</p>	<p>broj i vrsta programa obuhvat i vrsta ciljane skupine zadovoljstvo i kvaliteta programom</p>
3.	<p>Izrada i provođenje programa sekundarne prevencije, edukacije, intervencije i sl.</p>	<p>finansijski i ljudski tehnički</p>	<p>ZZJZ Ministarstva zdravstva Zdravstvene ustanove NVO</p>	<p>kontinuirano</p> <p>12-60 mjeseci</p>	<p>broj i vrsta programa obuhvat i vrsta ciljane skupine zadovoljstvo i kvaliteta programom</p>
4.	<p>Identifikacija prioriteta-problem/stanje/bolest – na osnovu rezultata istraživanja i pojavnosti i prikazati aktivnosti po određenom prioritetu,</p>	<p>finansijski i ljudski administrativni</p>	<p>Ministarstva zdravstva zdravstvene ustanove ZZJZ NVO Ministarstva obrazovanja Vlada?</p>	<p>kontinuirano-godišnje</p> <p>12 mjeseci</p>	<p>broj i vrsta aktivnosti i izlazni rezultati identifikacija jednog prioriteta godišnje sa prikazom aktivnosti na rješavanju istog</p>

5.	Razvoj i evaluacija programa usluga u svrhu izlaznih rezultata –outcome	finansijski i ljudski administrativni	Ministarstva zdravstva zdravstvene ustanove ZZJZ ZZO NVO Ministarstva obrazovanja Prosvjetno pedagoški zavodi	kontinuirano 12 mjeseci	broj usluga broj educiranog osoblja definisati protokole na svim nivoima sl..
6.	Razvoj i uspostava uskladenih strategije drugih sektora kroz zajedničke projekte i akcije na poboljšanju zdravlja mladih ZDRAVLJE ZA MLADE U SVIM POLITIKAMA /Health for youth in all policies	finansijski i ljudski administrativni	Ministarstva zdravstva/ ZZJZ/ Ministarstva obrazovanja Ministarstva rada i socijalne politike Ministarstvo prometa i komunikacije ostala ministarstva sva ministarstva	trenutni presijek kontinuirano 12 -24 mjeseci	broj politika/strategija s akcentom na mlade i zdravlje, broj i vrsta, raspodjeljenost sudionika/ca-, programa, novozapočetih programa izrada MODELA saradnje
7.	Inter-sektorski timski rad u provođenju i proširenju programa uključivanja mladih u obavezno školovanje, te programe zdravih gradova, zdravih škola, sigurnih škola i dr.	finansijska materijalna ljudska	MIN zdravstva ZZJZ kantoni/opštine, profesionalna udruženja NVO	kontinuirano 12- 60 mjeseci	broj i vrsta sudionika/ učenika, osoblja u inegriranom programu broj i vrsta treninga
8.	Edukacija medija u svrhu pružanja potpore programima za zdravlje mladih prilagođeno godišnjim prioritetima i sinhronizovano s istim	finansijska materijalna ljudska	ZZJZ NVO medijske kuće, profesionalna udruženja	kontinuirano 12-18 mjeseci	podizanje nivoa rad i saradnje sa medijima educirani predstavnici/e medija koji rade po etičkim principima

6. MONITORING I EVALUACIJA

Specifični cilj

Uspostaviti jedinstveni sistem određivanja i praćenja indikatora u svim segmentima relevantnim za zdravlje mladih kako bi se utjecalo na unaprijeđenje njihovog zdravlja.

Cilj je uspostaviti dugoročan i održiv monitoring ključnih indikatora zdravstvenog stanja u cilju evaluacije programa, politike, i pristupa uslugama. Ključno je ojačati kapacitete za monitoring informacija i korištenje "podataka za akciju". Razvoj sistema monitoringa i evaluacije zahtjeva:

1. Definisanje prioriteta i ključnih indikatora u monitoring sistemu
2. Informacije o vulnerabilnim i extravulnerabilnim skupinama
3. Podršku za multidisciplinarni pristup
4. Transparentni/otvoreni/kolaborativni pristupi
5. Harmoniziranje sa EU standardima
6. Kapacitete za održivost.

Sistem monitoringa i evaluacije podrazumijeva dva nivoa. Prvi dio se odnosi na monitoriranje zdravlja i uticaja programa na zdravlje mladih kao ishoda što se definira kao evaluacija uticaja (impact) i ishoda (outcoma). Drugi dio se odnosi na evaluaciju projektnih i programskih aktivnosti što se definira kao evaluacija procesa.

	AKTIVNOST	POTREBNI RESURSI	ODGOVORAN ZA REALIZACIJU	VREMENSKI PERIOD	OČEKIVANI REZULTAT
1	<p>- Definirati minimalne setove kvantitativnih demografskih, socio-ekonomskih i zdravstvenih podataka (MSP) i indikatora za praćenje zdravstvenog stanja mladih ljudi (poštivati gender senzitivnost) pregledom svih raspoloživih redovitih statističkih istraživanja u FBiH</p> <p>- Opisati meta baze podataka za izračunavanje indikatora</p> <p>- Prepoznati protoke informacija, način prikupljanja podataka</p> <p>- Harmonizirati preporučene indikatore sa EU standardima</p>	<p>Finansijski Ljudski</p>	<p>Zavodi za javno zdravstvo Zavod za statistiku Multidisciplinarna ekspertna grupa (zdravstvo, socijalni sektor, obrazovani sektor, javni sektor, NVO)</p>	<p>18 mjeseci</p>	<p>- Štampani Priručnik sa MSP i indikatora sa opisom meta baza podataka, protokolima imetodama prikupljanja podataka Priručnik minimalno treba sadržavati podatke i indikatore za oblasti:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Demografije ▪ Zdravstvenog stanja (vodeća oboljenja, specifična oboljenja) ▪ Socio-ekonomski pokazatelji (obrazovanje, linija siromaštva, zaposlenost itd) ▪ Korištenje zdravstvenih službi
2	<p>- Definirati načine i vrstu sprovođenja populacionih istraživanja među mladim kako bi se odredili ostali kvalitativni i kvantitativni indikatori međunarodno komparabilni</p> <p>-Definirati internacionalne istraživačke mreže i internacionalna istraživanja</p>	<p>Finansijski Ljudski</p>	<p>Zavodi za javno zdravstvo</p>	<p>12 mjeseci</p>	<p>Izveštaj o definiranim istraživanjima</p>

	<p>– GYTS, HBSC, ESPAD itd.</p> <p>-Razmatrati članstvo u istraživačkim mrežama</p> <p>Diskutirati obezbjeđivanje sredstava</p>				
3	<p>-Definirati metode prikupljanja i setove podataka i indikatora o vulnerabilnim grupama mladih ljudi zajedno sa NVO</p>	<p>Finansijski</p> <p>Ljudski</p> <p>Tehnički</p>	<p>Zavodi za javno zdravstvo</p> <p>NVO</p>	<p>12 mjeseci</p>	<p>Razvijeni setovi podataka i indikatora</p> <p>Razvijene metode prikupljanja podataka (dinamika, rokovi, analize, interpretacije)</p>
4	<p>- Vršiti trening NVO o metodologijama za prikupljanje kvalitativnih i kvantitativnih podataka</p> <p>- Način izvedbe posebnih studija na terenu (field survey)</p>	<p>Finansijski</p> <p>Ljudski</p> <p>Tehnički</p>	<p>Zavodi za javno zdravstvo</p>	<p>12 mjeseci</p>	<p>Priručnik o metodologijama prikupljanja podataka</p> <p>Trening materijali – brošure i CD</p>
5	<p>- Izrada elaborata o integriranom informacionom sistemu za monitoriranje zdravlja mladih</p>	<p>Finansijski</p> <p>Ljudski</p> <p>Tehnički</p>	<p>FMZ</p> <p>Multidisciplinarna ekspertna grupa (zdravstvo, socijalni sektor, obrazovani sektor, javni sektor, NVO, informatičari)</p>	<p>12 mjeseci</p>	<p>Gotov elaborat</p>
6	<p>- Kreiranje softverskog rješenja za unos podataka i indikatora za monitoring i evaluaciju zdravlja mladih kao i unos opis meta baze podataka</p> <p>- Definiranje mjesta prikupljanja, unosa, obrade</p>	<p>Finansijski</p> <p>Ljudski</p> <p>Tehnički</p>	<p>FMZ</p> <p>Zavodi za javno zdravstvo</p>	<p>24 mjeseca</p>	<p>Razvijen softver</p>

	i analize podataka (jedinice pri ZZJZ)				
7	- Dizajnirati formu godišnjeg javnozdravstvenog izvještaja o zdravlju mladih	Finansijski Ljudski Tehnički	Zavodi za javno zdravstvo NVO	12 mjeseci	Okvir za godišnji izvještaj koji treba biti podnošen FMZ, Vladi i Parlamentu
8	-Napraviti sublimaciju svih definiranih indikatora prema specifičnim ciljevima Strategije	Finansijski Ljudski	Svi akteri MZ MO ZZJZ NVO Zdravstvene ustanove Lokalni autoriteti	12 mjeseci	Set podataka i indikatora za procesnu evaluaciju Set podataka i indikatora za evaluaciju ishoda
9	Definirati godišnje prioritete i prema njima setove podataka i indikatora	Finansijski Ljudski Tehnički	FMZ FZJZ Radne grupe	Godišnje kontinuirano	Godišnji izvještaj je obavezan i sadrži rezultate sprovedenih aktivnosti i teškoće i probleme u realizaciji
10	Uspostavljen sistem monitoringa i evaluacije	Finansijski Ljudski Tehnički	FMZ FZJZ	36 mjeseci	Izvještaj o uspostavljenom sistemu MIE
11	Provođenje monitoringa i evaluacije		FMZ FZJZ	kontinuirano	

7. INFORMACIJE

Specifični cilj:

Omogućiti slobodan pristup istinitim, vjerodostojnim, lakodostupnim, potpunim informacijama, prilagođenim korisnicima/ama, a koje imaju za cilj unaprijeđenje individualnog razvoja mlade osobe.

S pojmom informisanja susrecemo se u najraznovrsnijim situacijama, od upotrebe u svakodnevnom zivotu do one specijaliziranim znanstvenim podrucjima. Prema definiciji informacija je skup znakova koje primatelju nesto znace, odnosno otkrivaju nesto novo. Zbog toga je jako vazno da su mladi informisanju jer tek kada su informisani, odnosno kada informacija dodje do njih tada mozemo ocekivati rezultate. Informacija za mlade predstavlja sredstvo neprocjenjive vrijednosti.

Pojam informacije se toliko učestalo pojavljuje u praksi, a i u teoriji je nebrojeno mnogo puta na različite načine definiran, da je nemoguće izostaviti važnost informisanja I zbog toga smo se I osvrnili u startegiji na vaznost informisanja mladih ljudi. Posljedica, odnosno uzrok tolike važnosti informacije može se, jednostavno, utvrditi činjenicom da živimo u informacijsko doba. Sama informacija rezultat je obrade podataka i priprema se i predstavlja na način da bude korisna mladim ljudima na polju zastite njihovoga zdravlja.

Podciljevi:

7.1. Poboljsanje pristupa informacijama o zdravlju mladih putem koristenja svih sredstava javnog informisanja .

Kako bi mladi bili sto vise upuceni nasi ciljevi su da se uspostave info pultovi u centrima kao I web portal koji ce posebno biti namjenjen samo za zdravlje mladih ljudi I na kojem ce mladi moci dobiti anonimno sve informacije o zdravlju. Konstantne medijske kampanje su jako vazne u ovom procesu jer kroz medijske kampanje cemo povecati svijest javnosti o znacaju zastite zdravlja mladih.

Smatramo da u procesu odrastanja mladih, peer edukacija odnosno vrsnjacaka edukacija igra veliku ulogu u samom prosljedjivanju informacija, jer tada mladi ljudi na vrlo razumljiv, pouzdan i dostupan nacina dolaze do informacija koje ih zanimaju.

	AKTIVNOST	POTREBNI RESURSI	ODGOVORAN ZA REALIZACIJU	VREMENSKI PERIOD	OCEKIVANI REZULTATI
1.	Uspostaviti info pult na mjestima gdje se mladi okupljaju, prolaze, borave	Financijski, ljudski,	NVO sektor	kontinuirano	Informacije dostupne mladim ljudima (IEC materijala)
2.	Podsticanje uspostavljanja I održavanja Web portala	Ljudi,tehnicki,financijski	Mreza NVO lokalna zajednica	kontinuirano	Informirana javnost o dostupnosti zdravstvenih usluga i programima za mlade
3.	Razvijanje vjestina koristenja informacijskih tehnologija I njihova primjena u komunikaciji	Ljudi,tehnicki,financijski	NVO ,Skole	kontinuirano	Povecan pristup informacijama o zdravlju mladih
4.	Uspostaviti I ojacati mrezu vrsnjackih edukatora	Ljudski,financijski	Nevladine organizacije,skole	kontinuirano	Mladi informisani o prevenciji od strane svojih vrsnjaka/inja
5.	Uspostavljanje Info linija za savjetovanje i pružanje informacija o zdravlju mladih u okvirima centara za mlade, I organizacija koje se bave promovisanjem zdravlja mladih	Ljudski, tehnicki, financijski	Zdravstvene ustanove,nevladine organizacije, Centri za mlade	kontinuirano	Poboljsana informiranost mladih ljudi
6.	Sirenje informacija o zdravlju putem javno-zdravstvenih medijskih kampanja	Ljudski,financijski,tehnicki	NVO sektor,lokalna zajednica, ministarstva	kontinuirano	Povecana svijest javnosti o znacaju zastite zdravlja mladih

8. GENDER – RODNOST

Specifični cilj:

Osigurati rodnu dimenziju u implementaciji politike zdravlja madih

U Čl.13 Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH stoji : «Svi imaju jednako pravo na zdravstvenu zaštitu, dopust zdravstvenim uslugama, uključujući i one koji se odnose na planiranje porodice, bez obzira na spol. Zdravstvene institucije preduzet će sve mjere u cilju sprečavanja diskriminacije po osnovu spola u uživanju svih oblika zdravstvene zaštite. Nadležni organi vlasti preduzet će posebne mjere u cilju zaštite I unaprijeđenja reproduktivnog zdravlja žena.»

Ovakav zakonski okvir nalaže jasne principe prema kojima sustav zdravstvene zaštite treba djelovati, dajući smjernice koje vode ka pozitivnim demografskim promjenama. Unutar ovih je svakako i rodno senzitivni pristup pri pružanju zdravstvene zaštite, koji je jasno određen u navedenom članu Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH. Osim što nalaže jednak, pravičan i solidaran pristup zdravstvenoj zaštiti, zakon referira na negativne trendove unutar reproduktivnog zdravlja žena, te potrebu poduzimanja dodatnih mjera u cilju unaprijeđenja zdravstvenog stanja žena.

U okviru daljnjeg definiranja zdravstvenih potreba žena i muškaraca, najpotrebnije je izvršiti prikupljanje, analizu i objavljivanje statističkih podataka o zdravlju žena i muškaraca, ali i kontinuirano raditi na edukaciji svih odgovornih za pružanje zdravstvene zaštite, kao i svih organa vlasti koji donose bitne odluke koje se tiču zdravlja. Zakonski I drugi akti, kao i mehanizmi koji se odnose na pristup i korištenje zdravstvene zaštite ne smiju biti diskriminirajući po bilo kojem osnovu. Pri donošenju takvih odluka nužno je osigurati senzitivni pristup prije svega prema vulnerabilnim skupinama, podjednako muškarcima i ženama, kao i ostalim osobama koje nemaju jednak pristup zdravstvenoj zaštiti. Sprovodeći aktivnosti ka unaprijeđenju zdravlja, neophodno je vršiti redovno praćenje uspjeha istih kako bi se daljnja djelovanja usmjerila ka stvarnim potrebama u okviru zdravstvene zaštite i prevencije. Kako bi se ovakav način djelovanja kreirao i održao, potrebno je osigurati financijske i ljudske resurse za implementaciju definiranih aktivnosti.

Podciljevi:

8.1. Podržati implementaciju zakona o ravnopravnosti spolova unutar zdravstvenog sistema FBiH

U skladu sa propisima Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, nadležni organi vlasti će poduzeti sve potrebne mjere u cilju što efikasnije sprovedbe ovog zakona u oblasti zdravstvene zaštite, uključujući donošenje programa mjera koje podržavaju jednakost spolova. Također, prema Članu 15. istog zakona, nadležni organi vlasti će, u procesima upravljanja i odlučivanja, osigurati, te promovirati ravnopravnu zastupljenost. Isti će kreirati posebne programe i planove u cilju integriranja rodne perspektive u sve oblasti zdravstvene zaštite.

	AKTIVNOST	RESURSI	ODGOVORANI ZA REALIZACIJU	VREMENSKI PERIOD	OČEKIVANI REZULTATI
	Uskladiti zakone iz oblasti zdravstvene i socijalne zaštite sa Zakonom o ravnopravnosti spolova	Ljudski	Ministarstvo Zdravstva FBiH, Ministarstvo rada i socijalne politike FbiH, Gender Centar FBiH	Kontinuirano	Zakoni iz oblasti zdravstvene zaštite uskladjeni sa Zakonom o ravnopravnosti spolova
	Osigurati rodno izbalansirani pristup/zastupljenost pri donošenju odluka (na svim nivoima vlasti) a vezanih za zdravstvenu i socijalnu zaštitu	Ljudski	Gender centar FBiH, Parlament, Vlada, Ministarstva zdravstva, itd. (svi nivoi vlasti)	1 godina	

8.2. Edukacija pružatelja/ica usluga o rodno senzibilnom pristupu pri pružanju usluga

U cilju postizanja spolne ravnopravnosti u oblasti zdravstvene zaštite svakako je potrebno kontinuirano raditi na senzibilizaciji zdravstvenih radnika/ca i razvijati edukativne programe koji će biti usmjereni ka uspostavljanju nediskriminatorskog pristupa pri pružanju usluga. Nadležni organi vlasti će obezbijediti efikasne mehanizme zaštite protiv diskriminacije po osnovu spola u uživanju svih oblika zdravstvene zaštite.

	AKTIVNOST	RESURSI	ODGOVORANI ZA REALIZACIJU	VREMENSKI PERIOD	OČEKIVANI REZULTATI
	Edukacija zdravstvenih radnike/ce usmjerena ka rodnoj senzibilizaciji pružatelja/ica zdravstvenih usluga	Ljudski, finansijski	Ministarstvo zdravstva FBiH u suradnji sa NVO sektorom, zdravstvene ustanove	KONTINUIRANO	Utvrđen program o rodno senzitivnom pristupu pri pružanju zdravstvenih usluga
	Formiranje međusektorskih, rodno izbalansiranih timova koji će raditi na edukaciji pružatelja/ica usluga	Financijski, ljudski	Gender centri, NVO sektor, zdravstvene ustanove, Ministarstva zdravstva	12 mjeseci	Kreiran tim profesionalaca i profesionalki za pružanje edukacijskih usluga vezanih za rodno senzitivnan pristup pružatelja/ica usluga
	Organiziranje i održavanje treninga za pružatelje/ice usluga	Ljudski, finansijski	Gender Centar, NVO sektor, zdravstvene ustanove, Ministarstva zdravstva	Kontinuirano	Educirani pružatelji/ce usluga

8.3. Uvođenje zdravstvenog odgoja koji uvažava rodnu jednakost i specifičnosti oba roda u obrazovni sustav

Kao sastavni dio strategija za integraciju rodne senzibilnosti u sve oblasti oblasti zdravstvene zaštite, svakako je i zalaganje za uvođenje zdravstvenog odgoja u školski sustav a koji će biti utemeljen na principu ravnopravnosti spolova. Sprovedba zdravstvenog odgoja zahtjeva izrade i provedbe sustavnih i sveobuhvatnih programa edukacije iz oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja, spolno prenosivih infekcija, ravnopravnosti spolova i spolnosti te preventivnog djelovanja.

	AKTIVNOST	RESURSI	ODGOVORANI ZA REALIZACIJU	VREMENSKI PERIOD	OČEKIVANI REZULTATI
	Definiranje i izrada nastavnog plana i programa za uvođenje predmeta „zdravstveni odgoj“ koji bi, između ostalih, bio vođen principom rodne/spolne jednakosti	Ljudski, financijski	Ministarstva obrazovanja, Ministarstva zdravstva, NV sektor, Gender Centar, PZZ, ZZJZ	24 mjeseci	Izrađen detaljan plan i program i definirana njegova implementacija
	Kreiranje timova stručnjaka i stručnjakinja koji/e će pružati dokvalifikacijske treninge za nastavnike/ce predmeta «zdravstveni odgoj»	Ljudski, financijski	Ministarstva obrazovanja, nvo, Gender Centar, PPZ, ZZJZ	12 mjeseci	Kreiran trenerski tim
	Održavanje dokvalifikacijskih treninga i senzibilizacija obrazovnih radnika/ca za potrebu uvođenja zdravstvenog odgoja u obrazovni sustav	Ljudski, financijski	Ministarstva obrazovanja, nvo, Gender centri, pedagoski zavodi (Treninge će sprovoditi trenerski timovi)	Kontinuirano, prije i za vrijeme implementacije	Održan adekvatan broj treninga za uspješniju implementaciju predmeta

9. CENTRI ZA MLADE

Specifični cilj :

Uspostavljanje i jačanje multifunkcionalnih centara za mlade čija je uloga i funkcija prilagođena specifičnim potrebama adolescenata i mladih a posebno zdravstvenim.

Centri za mlade su višenamjenski, dostupni, pristupačni, omogućavaju rekreativne aktivnosti, aktivnosti iz oblasti kulture ali takodje i prostor gdje mladi mogu dobiti informaciju i savjet o daljem obrazovanju (dobijajući i vidove neformalnog obrazovanja), mogućnostima zapošljavanja i mjesta gdje će se promovirati volonterski rad.

U centrima za mlade mora biti mjesta za vršnjačku edukaciju koja je usmjerena na prevenciju u vidu info centara gdje mladi mogu dobiti i sve savjetodavne usluge. Mladi trebaju da participiraju u upravnim odborima centara, vode nadzor nad radom i učestvuju u kreiranju programa ovih Centara.

Centri za mlade su dakle, institucije (bilo javne ili nevladine organizacije) koje posjeduju objekt/prostor u kojem se svakodnevno realiziraju planirane aktivnosti, vodjene od strane obučenog osoblja, za slobodno vrijeme mladih.

Prema Europskoj konfederaciji omladinskih klubova (ECYC) svrha rada sa mladima kroz ovakve centre da se ponudi, na volonterskoj bazi, razvojna i obrazovna iskustva koja će im omogućiti da igraju aktivnu ulogu u demokratskom društvu kao i da se odgovori na njihove razvojne potrebe. U omladinskim klubovima mladi imaju mogućnosti da sami biraju, izgradjuju svoje samopouzdanje, uče se odgovornosti, govore i diskutiraju o različitim temama, procjenjuju vrijednosti i, što nije manje važno, zabavljaju se sa svojim vršnjacima. Sama činjenica da će jedna mlada osoba pored škole, kuće, kafića, ulice svoje vrijeme provoditi u jednom takvom centru koji sve to nudi osim što osnažuje tu mladu osobu takodje i smanjuje rizično ponašanje mladih (narkomanija, delikvencija i dr.) (priručnik „Lokalne vlasti i mladi“ OIA).

Ciljna grupa su adolescenti (dakle osobe između 12-18 godina uz nešto mlađe i starije osobe).Prvo zato što je za njihov razvoj izuzetno bitno da u slobodno vrijeme, mimo škole, imaju i druge vidove edukacije, poznavanja, izgradnje određenih vještina, a drugo zato što su takvi centri i najviše prilagodjeni ovoj populaciji.

Iako centri za mlade iziskuju određena finansijska sredstva, njihova važnost i uloga je neupitna. Potrebno je je da lokalne vlasti/sami centri vode računa o stvarima koje će ih dodatno ojačati

Svi adolescenti i mladi ljudi u Federaciji BiH treba da imaju pristup informaciji, edukaciji i uslugama u centrima za mlade u svojoj sredini. Moraju biti svjesni svojih prava na zdravlje, prava na izbor, da donose informirane odluke vezane za njihovo zdravlje i u stanju su da utiču na njih.

Podciljevi:

9.1. Promocija zdravlja i preventivne aktivnosti vezane za zdravlje mladih uz podršku lokalnih zajednica

Centri za mlade, rade kontinuirano na promociji zdravlja i zdravih stilova života mladih. Predstavljaju mjesta okupljanja mladih u njihovoj lokalnoj zajednici i utiču na njihov zdrav razvoj i sticanje zdravih navika življenja. Promotivne i preventivne aktivnosti sprovode planski i prema potrebama mladih u saradnji sa nevladinim organizacijama i zahvaljujući kontinuiranoj podršci lokalne zajednice/općine.

	AKTIVNOST	RESURSI	ODGOVORAN ZA REALIZACIJU	VREMENSKI PERIOD	OČEKIVANI REZULTAT
1.	Uspostavljanje saradnje sa relevantnim institucijama (javnim, privatnim) u cilju zajedničkog promovisanja i podrške programima za unapređenje zdravlja mladih.	centri za mlade, lokalna zajednica	nevladine organizacije javne i privatne organizacije	kontinuirano godišnje	Razvijeni akcioni planovi za kontinuiranu promociju rada i usluga koje pruža centar za mlade
2.	Promotivno-edukativne aktivnosti i zabavni programi vezane za tematske cjeline koje se odnose na zdrave stilove života mladih uključujući sport, kulturu življenja, zdravlje...	NVO i ostale relevantne vladine i javne institucije	NVO i općinska zdravstvena vijeća u saradnji sa centrom za mlade i ostalim relevantnim institucijama i javnim ličnostima	kontinuirano	Promocija zdravih stilova života mladih uz aktivno učešće mladih i predstavnika vulnerabilnih grupa.

9.2. Povećati pristup sveobuhvatnim, prijateljskim programima i aktivnostima u centrima za mlade

Mladi ljudi a posebno predstavnici vulnerabilnih grupa i socijalno isključenih grupa imaju pristup i koriste usluge koje pružaju nevladine organizacije u okviru centra za mlade. Pristup uslugama se može obezbijediti putem uspostavljanja saradnje sa relevantnim institucijama i

profesionalnim osobljem koji će kontinuirano raditi na prevenciji i zaštiti zdravlja mladih i gdje će mladi ljudi moći provoditi svoje slobodno vrijeme razvijajući svoje vještine i unaprjeđujući znanja putem neformalnih vidova edukacije. U planiranje i implementaciju aktivnosti koji se odnose na povećanje pristupa prijateljskim programima su uključeni mladi ljudi.

	AKTIVNOST	RESURSI	ODGOVORAN ZA REALIZACIJU	VREMENSKI PERIOD	OČEKIVANI REZULTAT
1.	Uspostava i jačanje multisektorijalne saradnje između NVOs, centra za mlade i profesionalnog osoblja iz nevladinog sektora i zdravstvenog sektora i drugih relevantnih institucija.	NVO centar za mlade, općina, općinska zdravstvena vijeća	NVO i različite institucije	1-5 godine	Uspostavljena saradnja i međusobna komunikacija između predstavnika relevantnih institucija
2.	Uspostavljanje i sprovođenje programa za mlade u centrima za mlade, uz obezbjeđenje stručne podrške od strane profesionalnog osoblja iz različitih oblasti (nasilje, narkomanija, gender, SRZ, psihosoc. pomoć, zdravlje, sport, kultura, ishrana...)	Općina, NVO, relevantna ministarstva, općinska zdravstvena vijeća	NVO i centri za mlade	1-5 godine	Centri za mlade pružaju kontinuiranu podršku mladima putem informisanja i edukacije i usluga od strane stručnog osoblja a na osnovu identificiranih potreba mladih

9.3. Zagovaranje multisektorijalnog dijaloga i saradnje za jačanje i razvoj kapaciteta novih i već postojećih centara za mlade u FBiH

Potrebno je sprovoditi programe zagovaranja za jačanje uloge postojećih centara za mlade u BiH kako bi isti kontinuirano radili na planiranju i implementaciji programa za mlade. Da bi se obezbjedila ova pravilna funkcija/namjena centra važno je uključiti sve relevantne subjekte, od lokalne zajednice/općine (komisija za mlade), nevladinog sektora (mreže i koalicije), centara za mlade i mlade ljude u programe koji se tiču unapređenja zdravlja mladih. Važno je uključiti mlade ljude i u općinska zdravstvena vijeća kako bi zastupali interese mladih kad je upitanju unapređenje njihovog zdravlja.

Uloga općine /lokalne zajednice je od izuzetnog značaja za realizaciju ovog podcilja te je neophodno aktivno uključiti općinske predstavnike i vijećnike u programe zagovaranja za unapređenje funkcije centara za mlade a sve radi poboljšanja zdravlja i uvođenja zdravih stilova života među mladima.

Potrebno je obezbjediti educiran kadar za rad i kreiranje programa za mlade unutar centara za mlade. Svaki centar za mlade treba da je spreman da odgovori na sve izazove koji se javljaju u radu sa mladim ljudima.

	AKTIVNOST	RESURSI	ODGOVORAN ZA REALIZACIJU	VREMENSKI PERIOD	OČEKIVANI REZULTAT
1.	Uspostaviti dijalog za jačanje uloge centara za mlade i za osiguranje njihove održivosti	Ljudski, finansijski	nvo , mreze i koalicije nevladinih organizacija Kantoni lokalne zajednice	od 2 do 5 godine	2 centra godišnje obezbjeđena održivost svih 12 centara
2.	Zagovarati učešće općinskih zdravstvenih vijeća u zdravstvenim programima za mlade koji se sprovode u centrima za mlade	Ljudski, finansijski	nvo , mreze i koalicije nevladinih organizacija lokalne zajednice,	1-5godine	Općinska zdravstvena vijeća učestvuju i pružaju podršku u realizaciji programa za mlade
3.	Zagovarati za obezbjeđenje najmanje 40% kapaciteta centra za rad organizacija koje se bave pitanjima mladih	lokalna zajednica- vlasnik/ca centra	nvo , mreze i koalicije nevladinih organizacija centar za mlade , općina, lokalna zajednica	2-5 godine	Obezbijeđeni kapaciteti za rad NV sektora u svih 12 centara
4.	Zagovarati za doedukacije rukovodećeg kadra u centrima za mlade za rad sa mladima (educirati vec postojeći kadar u centrima za mlade)	Ljudski, finansijski	nvo , mreze i koalicije nevladinih organizacija centri za mlade i lokalna zajednica	2-5 godine	2 educirane osobe po centru 24 osobe
5.	Zagovarati za obezbeđenje participacije mladih u upravnim tijelima centara za mlade i	Ljudski, finansijski	nvo , mreze i koalicije nevladinih organizacija	kontinuirano	Mladi ljudi ravnopravno učestvuju u donošenju

	općinskim zdravstvenim vijećima		centri za mlade, lokalna zajednica		odluka
6.	Promotivne aktivnosti uloge nevladinih organizacija i centara za mlade vezano za unapređenje zdravlja mladih i radi upoznavanja građanstva (mladih, njihovih roditelja i nastavnika) o programima za mlade	nevladine organizacije, centri za mlade, lokalna zajednica	centar za mlade, uz podršku NVO,	kontinuirano	Kontinuirana promocija rada i usluga koje pruža centar za mlade i nevladine organizacije koje promoviraju zdravlje i zdrave stilove života